

T.C.
BOLU ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI
GENEL PSİKOLOJİ BİLİM DALI

AKRAN ZORBALIĞINDA AHLAKİ UZAKLAŞMA DÜZEYİNİN
VE MAĞDURUN SOSYAL KİMLİĞİNİN MAĞDURA YARDIM
ETME İSTEĞİNE ETKİSİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Esengül KAYA

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Meral GEZİCİ YALÇIN

BOLU 2018

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Esengül Kaya'ya ait "Akran Zorbalığında Ahlaki Uzaklaşma Düzeyinin ve Mağdurun Sosyal Kimliğinin Mağdura Yardım Etme İsteğine Etkisi" adlı çalışma, **Psikoloji** Anabilim Dalında **Yüksek Lisans** Tezi olarak oy birliğiyle/~~oy çokluğuyla~~ kabul edilmiştir.

10.07.2018

Unvan, Adı, Soyadı

İmza

Üye (Tez Danışmanı) : Dr.Öğr.Üyesi Meral GEZİCİ YALÇIN



Üye : Prof. Dr. Hamit COŞKUN



Üye : Dr.Öğr.Üyesi Yeliz KINDAP TEPE



Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı



Doç. Dr. Yaşar AYYILDIZ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ETİK UYGUNLUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “**Akran Zorbalığında Ahlaki Uzaklaşma Düzeyinin ve Mağdurun Sosyal Kimliğinin Mağdura Yardım Etme İsteğine Etkisi**” başlıklı çalışmanın bilimsel ve etik kurallara uygun bir şekilde yazıldığını, kaynakların bilimsel kurallara uygun olarak metin içinde ve kaynaklarda gösterildiğini, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin tamamının ya da bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitede bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.



Esengül KAYA

10.07.2018

ÖN SÖZ

Tez sürecimin başından sonuna kadar sabırla ve anlayışla akademik bilgisini ve manevi desteğini benden hiçbir zaman esirgemeyen bu yolda kendisinden çok şey öğrendiğim ve dahi öğreneceğim tez danışmanım değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Meral GEZİCİ YALÇIN'a içten teşekkürlerimi sunarım.

Yüksek lisans eğitimim süresince akademik bilgisiyle ufku genişleten ve tez savunma jürimde değerli katkılar sağlayan hocam Prof. Dr. Hamit COŞKUN'a, ve tez jüri üyeliğini kabul eden Sayın Dr. Öğr. Üyesi Yeliz KINDAP TEPE'ye değerli vaktini ayırdığı ve katkıları için çok teşekkür ederim.

Tezimin uygulamasını gerçekleştirirken yardımlarıyla tezime yön veren Kırşehir Cumhuriyet Ortaokulu öğretmenleri ve öğrencilerine ayrıca bu süreçte destekleriyle yanımda olan iş arkadaşlarıma teşekkürü borç bilirim.

Akademik desteğini benden esirgemeyen Arş. Gör. F. Zeynep SAYLIK'a çok teşekkür ederim.

İyi ve kötü her günümde yanımda olan, beni hayatta her şeyi başarabileceğime inandıran ve ayaklarımın üzerine sağlam basmamı sağlayan canım aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Son olarak, varlığıyla hayatıma anlam katan, sadece yüksek lisans eğitimim değil yaptığım her işte en büyük destekçim olan birlikte her zorluğun üstesinden gelebileceğim biricik eşim yol arkadaşım Onur Kayahan KAYA ve dünyaya gelişiyile güçlü yanımı keşfetmemi sağlayan en büyük motivasyon kaynağım, her daim varlığına şükrettiğim güzel kızım Asya Alin KAYA'ya sonsuz teşekkür ederim. Hayattaki tek hazinemsiniz.

Esengül KAYA

10.07.2018

ÖZET

AKRAN ZORBALIĞINDA AHLAKİ UZAKLAŞMA DÜZEYİNİN VE MAĞDURUN SOSYAL KİMLİĞİNİN YARDIM ETME İSTEĞİNE ETKİSİ

Esengül KAYA

Yüksek Lisans Tezi

Genel Psikoloji Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr.Öğr.Üyesi Meral GEZİCİ YALÇIN

Temmuz 2018, 88 + xv Sayfa

Bu araştırmada erken ergenlik döneminde ahlaki uzaklaşma düzeyinin ve akran zorbalığına maruz kalan öğrencinin sosyal kimliğinin mağdura yardım etme isteğine etkisi incelenmiştir. Araştırmanın amacına uygun olarak hazırlanan akran zorbalığıyla ilgili hikâyelerde mağdurun sosyal kimliği “yerli” veya “Suriyeli sığınmacı” olarak değişimlenmiştir. Kontrol grubundaki katılımcılara mağdurun kimliğiyle ilgili herhangi bir bilgi verilmemiştir.

Akran zorbalığı bir öğrencinin, bir veya daha fazla öğrenci tarafından tekrar eden biçimde olumsuz davranışlara maruz kalmasıdır. Mevcut çalışmalar akran zorbalığında yardım davranışlarını belirleyen unsurlarla ilgili yeterli bilgi vermemektedir. Bu tez çalışmasında son dönemlerde artış gösteren etnik/kültürel çeşitlilik göz önüne alınarak, ahlaki uzaklaşma düzeyinin ve zorbalık mağdurunun sosyal kimliğinin mağdura yardım etme isteğine etkisi araştırılmıştır. Bunun için Kırşehir Cumhuriyet Ortaokulu 7. Sınıfta öğrenim gören 42 öğrenci ön çalışmaya, 120 öğrenci esas çalışmaya dâhil edilmiştir. Araştırma, 2 (katılımcının cinsiyeti: kız, erkek) x 2 (ahlaki uzaklaşma: yüksek, düşük) x 3 (mağdurun sosyal kimliği: yerli, Suriyeli sığınmacı, kontrol) ANOVA desenine sahiptir.

Ön çalışmada araştırmacı tarafından geliştirilen yardım etme isteğinin geçerlik ve güvenilirlik analizi yapılmış ve ölçeğin aktif yardım ile seyirci kalma alt boyutlarını içeren iki faktörlü bir yapıya sahip olduğu görölmüştür. Esas çalışma bulgularına göre seyirci kalma isteği ve mağdurla benzerlik algılama, erkeklerde düşük ahlaki uzaklaşma düzeyinde; kızlarda ise yüksek ahlaki uzaklaşma düzeyinde anlamlı bir şekilde daha fazladır. Analizler sonucu mağdurun sığınmacı olduğu koşulda mağdurla empati ile aktif yardım arasında; zorbalığı adil bulma ile hem aktif yardım hem de seyirci kalma arasında pozitif yönlü anlamlı ilişkiler olduğu görölmüştür. Ayrıca, mağdurun yerli olduğu koşulda ve kontrol grubunda aktif yardım etme isteği ile duygular arasında anlamlı pozitif korelasyonlar gözlenmiştir.

Suriyelilere yönelik tutumun alt boyutu olan içsel motivasyon hem zorbalık mağduruna aktif yardım etme isteğiyle hem de seyirci kalma isteğiyle anlamlı pozitif korelasyonlar ortaya çıkarmıştır. Ayrıca içsel motivasyon ve aktif yardım etme isteği arasındaki ilişkide rahatsızlık duygusu ile mağdurla empatinin anlamlı aracılık etkisine sahip olduğu görölmüştür. Dışsal motivasyonla aktif yardım etme isteği arasındaki ilişkide kızgınlık duygusunun; adil bulmayla aktif yardım etme isteği arasındaki ilişkide ise içsel motivasyonun anlamlı aracılık etkileri gözlenmiştir. Tüm bulgular literatür ışığında tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Akran Zorbalığı, Ahlaki Uzaklaşma, Suriyelilere Yönelik Tutumlar, Mağdurun Sosyal Kimliği, Yardım Etme Isteği.

ABSTRACT

EFFECTS OF MORAL DISENGAGEMENT AND SOCIAL IDENTITY OF VICTIM ON HELPING IN PEER BULLYING

Esengül KAYA

Master Thesis

Department of General Psychology

Thesis Advisor: Asst. Prof. Dr. Meral GEZİCİ YALÇIN

July 2018, 88 + xv Pages

In this research, it is aimed to examine the effects of moral disengagement and social identity of the victim on willingness to help to the victim of bullying in early adolescence. Social identity of the victim was manipulated via vignettes as either native or refugee, and not any information was provided to the participant in the control condition.

Bullying is defined as repeated exposure to the destructive behaviors by one or more students. Factors effecting helping in bullying has not been studied much in the literature. In this thesis, the effects of social identity of the victim and moral disengagement on willingness to help were investigated in the context of Syrian settlers. The sample of the research consisted of students who registered to the Kırşehir Cumhuriyet Ortokulu. Fourty two students participated in the pilot study, whereas 120 students participated in the main study. A 2 (gender of participants: female versus male) x 2 (moral disengagement level: high versus low) x 2 (social identity: native, Syrian refugee, control) ANOVA design was applied.

The validity and reliability of the willingness to help to the victim of bullying was tested by the researcher in the preliminary study. It was found that the scale had a two-factor structure including willingness to active help and staying bystander. According to the findings of the main study, the scores of being bystander and the perception of similarity with the victim were significantly higher among male participants with low moral disengagement level, whereas those were significantly higher among girls at the level of high moral disengagement. Empathy for the victim and active help were significantly correlated in the condition where the victim was mentioned to be an asylum seeker. In addition, there was significant positive relationships between justice appraisal about bullying and both active help and being bystander. Also significant positive correlations between willingness to active help and emotions were found in the conditions where the victim was portrayed as native, and in the control group.

Internal motivation to help, which is the subscale of attitudes towards the Syrians, positively correlated with both active help and being bystander. It was also seen that sense of discomfort and empathy for the victim mediated the relationship between inner motivation and active help. The relationship between external motivation and active help was found to be mediated by anger, and inner motivation mediated the relation between justice appraisal and active help. All findings were discussed in the light of the literature.

Key words: Attitudes towards Syrians, bullying, moral disengagement, social identity of the victim, willingness to help.

İÇİNDEKİLER

ONAY SAYFASI	ii
ETİK UYGUNLUK BEYANI	iii
ÖN SÖZ	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	ix
TABLolar LİSTESİ	xiii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xv
GİRİŞ	1
I. BÖLÜM	
1. KURAMSAL TEMELLER VE İLGİLİ LİTERATÜR	3
1.1. Akran Zorbalığının Tanımı ve Temel Özellikleri	3
1.2. Zorbalık Türleri	4
1.3. Akran Zorbalığında Katılımcı Rolü	5
1.3.1. Katılımcı Rolü Yaklaşımı	5
1.3.2. Katılımcıların Genel Özellikleri	7
1.4. Akran Zorbalığının Görülme Sıklığı	8
1.5. Zorbalığın Bilişsel ve Psikolojik Etkileri	8
1.6. Ahlaki Uzaklaşmanın Tanımı.....	10
1.6.1. Akran Zorbalığında Ahlaki Uzaklaşmanın Etkisi.....	11
1.7. Olumlu Sosyal Davranışlar	15
1.8. Sosyal Kimlik Kuramı.....	17
1.8.1. Sosyal Kimlik ve Zorbalık İlişkisi	18
1.8.2. Sosyal Kimlik ve Yardım Etme Davranışı	18
1.9. Sosyal Temas Kuramı	19

3.2. Bulgular	39
3.2.1. Öğrencilerin Demografik Bilgilerine Ait Bulgular.....	39
3.2.2. Manipülasyon Kontrol Sorularına Dair Bulgular	40
3.2.3. Sığınmacılarla Temasa Dair Bulgular.....	40
3.2.4. Ortalamalar Arası Farklar	40
3.2.4.1.Cinsiyetin Ahlaki Uzaklaşma Düzeyine Etkisi	40
3.2.4.2. Cinsiyetin, Mağdurun Sosyal Kimliğinin ve Ahlaki Uzaklaşma Düzeyinin Yardım Etme İsteği Üzerindeki Etkisi	41
3.2.4.3. Cinsiyet, Ahlaki Uzaklaşma Düzeyi ve Mağdurun Sosyal Kimliğinin Adil Bulma, Mağdurla Benzerlik Kurma ve Empati Üzerindeki Ortak Etkisi	42
3.2.4.4. Cinsiyetin, Mağdurun Sosyal Kimliğinin ve Ahlaki Uzaklaşma Düzeyinin Sığınmacılara Yönelik Tutum Üzerindeki Ortak Etkisi	43
3.2.5. Değişkenler Arası İlişkiler	45
3.2.6. Aracı Değişken Analizleri	48
3.2.6.1. İçsel Motivasyon Tutumunun Aktif Yardım Etme İsteğini Yordamasında Empatinin Aracılık Rolü	48
3.2.6.2. Adil Bulmanın Aktif Yardım Etme İsteğini Yordamasında İçsel motivasyon Tutumunun Aracılık Rolü	49
3.2.6.3. Sığınmacılara Yönelik Tutumun Dışsal motivasyon Boyutunun Aktif Yardım İsteğini Yordamasında Kızgınlık Duygusunun Aracılık Rolünün Değerlendirilmesi.....	50
3.2.6.4. Sığınmacılara Yönelik İçsel Motivasyon Tutumunun Aktif Yardım Etme İsteğini Yordamasında Rahatsızlık Duygusunun Aracılık Rolü.....	51
3.3. Tartışma.....	52

IV. BÖLÜM

4. SONUÇ	59
4.1. Araştırmanın Sınırlılıkları	59
4.2. Katkılar.....	60

4.3. Sonuç ve Öneriler	60
------------------------------	----

KAYNAKLAR	62
------------------------	-----------

EKLER

Ek 1: Ahlaki Uzaklaşma Ölçeği	76
Ek 2: Manipülasyon hikayeleri.....	77
Ek 3: Manipülasyon kontrol soruları.....	78
Ek 4: Adil Bulma Ölçeği	79
Ek 5:Mağdurla Benzerlik Ölçeği.....	80
Ek 6: Mağdurla Empati Ölçeği.....	81
Ek 7: Duygular Ölçeği	82
Ek 8: Yardım Etme İsteği Ölçeği	83
Ek 9: Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Tutum Ölçeği	84
Ek 10: Suriyeli Sığınmacılarla Temas Ölçeği	85
Ek 11: Demografik Bilgi Formu	86
Ek 12: Ebeveyn Bilgilendirme Formu.....	87

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1.1: Araştırmanın Deseni	23
Tablo 2.1: Katılımcıların Demografik Bilgilerine Ait Bulgular	30
Tablo 3.1: Yardım Etme İsteği Ölçeği Maddelerinin Faktör Yükleri ve Madde- Toplam Korelasyonları	37
Tablo 3.2: Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Tutum Ölçeği Maddelerinin Factor Yükleri ve Madde-Toplam Korelasyonları	38
Tablo 3.3: Katılımcıların Demografik Bilgilerine Ait Bulgular	40
Tablo 3.4: Cinsiyetin Ahlaki Uzaklaşma Düzeyine Etkisine Dair Bulgular	41
Tablo 3.5: Cinsiyet ve Ahlaki Uzaklaşma Düzeyinin Yardım Etme İsteği Üzerindeki Ortak Etkisine Dair Bulgular	41
Tablo 3.6: Cinsiyet ve Ahlaki Uzaklaşma Düzeyinin Yardım Etme İsteği Üzerindeki Ortak Etkisine Dair Ortalamalar	42
Tablo 3.7: Cinsiyet ve Ahlaki Uzaklaşma Düzeyinin Mağdurla Benzerlik Kurma Üzerindeki Ortak Etkisi	42
Tablo 3.8: Cinsiyet ve Ahlaki Uzaklaşma Düzeyinin Mağdurla Benzerlik Kurma Üzerindeki Ortak Etkisine Dair Ortalamalar	42
Tablo 3.9: Cinsiyetin Bağımlı Değişkenler Üzerindeki ANOVA Sonuçları.....	43
Tablo 3.10: Ahlaki Uzaklaşma Düzeyinin Sığınmacılara Yönelik Tutum Üzerindeki Etkisi	44
Tablo 3.11: Cinsiyetin ve Mağdurun Sosyal Kimliğinin Sığınmacılara Yönelik Tutum Üzerindeki Ortak Etkisi.....	44
Tablo 3.12: Cinsiyetin ve Ahlaki Uzaklaşma Düzeyinin Sığınmacılara Yönelik Tutum Üzerindeki Ortak Etkisi.....	44
Tablo 3.13: Mağdurun Yerli Olduğu Koşulda Değişkenlerin Birbirleriyle İlişkilerine Dair Korelasyon Analizi Sonuçları	45
Tablo 3.14: Mağdurun Sığınmacı Olduğu Koşulda Değişkenlerin Birbirleriyle İlişkilerine Dair Korelasyon Analizi Sonuçları	45

Tablo 3.15: Kontrol Grubunda Değişkenlerin Birbirleriyle İlişkilerine Dair Korelasyon Analizi Sonuçları	46
Tablo 3.16: Sığınmacılara Yönelik Tutumun İçsel Motivasyon Alt Boyutu ile Aktif Yardım Etme İsteği Arasındaki İlişkide Empati Becerisinin Aracılık Rolü.....	49
Tablo 3.17: Adil Bulma ile Aktif Yardım Etme İsteği Arasındaki İlişkide Sığınmacılara Yönelik İçsel Motivasyon Tutumunun Aracılık Rolü	50
Tablo 3.18: Sığınmacılara Yönelik Tutumun Dışsal Motivasyon Boyutu ile Aktif Yardım Etme İsteği Arasındaki İlişkide Kızgınlık Duygusunun Aracılık Rolü	51
Tablo 3.19: İçsel Motivasyon ile Aktif Yardım Etme İsteği Arasındaki İlişkide Rahatsızlık Duygusunun Aracı Rolü	52

ŞEKİLLER LİSTESİ

- Şekil 3.1:** Sığınmacılara Yönelik Tutumun İçsel Motivasyon Alt Boyutu ile Aktif Yardım Etme İsteği Arasındaki İlişkide Empati Becerisinin Aracılık Rolü 49
- Şekil 3.2:** Adil Bulma ile Aktif Yardım Etme İsteği Arasındaki İlişkide Sığınmacılara İçsel Motivasyon Tutumunun Aracılık Rolü.....50
- Şekil 3.3:** Sığınmacılara Yönelik Tutumun Dışsal Motivasyon Boyutu ile Aktif Yardım Arasındaki İlişkide Kızgınlık Duygusunun Aracılık Rolü51
- Şekil 3.4:** Sığınmacılara Yönelik Tutumun İçsel Motivasyon Boyutu ile Aktif Yardım Etme İsteği Arasındaki İlişkide Rahatsızlık Duygusunun Aracı Rolü52

GİRİŞ

Çocuk ve ergenlerin birbirleriyle ilişki içinde oldukları en önemli sosyal platform okuldur. Okul ortamı, öğrencilerin sosyalleşmelerine, fiziksel ve bilişsel yönden gelişmelerine ve olumlu sosyal yaşantılara olanak sağlamaktadır. Ne yazık ki, tüm bu olumlu sosyal yaşantılara rağmen, okul şiddeti de kimi yerlerde sıklıkla yaşanmaktadır. Bu noktada akran zorbalığı, okul ortamında çocuklar ve ergenler tarafından gösterilen saldırgan davranışın bir alt kategorisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Akran zorbalığını literatüre kazandıran Norveçli araştırmacı Dan Olweus, 1970'li yılların başından itibaren bu alanda çeşitli araştırmalarda bulunmuştur. Ülkemizde ise akran zorbalığı araştırmalarını 2000'li yıllarda Doç. Dr. Metin Pişkin başlatmıştır.

Dünya genelinde yaygın bir problem olan akran zorbalığı, hem kurban hem de zorba açısından fiziksel ve ruhsal travmalara yol açmaktadır. Bu travmalar, okul dönemiyle sınırlı kalmamakta, yaşamın ilerleyen dönemlerinde de sürmekte; hem bireysel hem toplumsal yönden olumsuz sonuçlar doğurmaktadır (Dolgun 2018: 95). Zorba ve kurban dışındaki diğer öğrenciler de zorbalık sürecine çeşitli rollerle dahil olmaktadır. Bu roller Salmivalli'nin (1996) katılımcı rolü yaklaşımında yardımcıları, destekleyiciler, dışarıda kalanlar ve savunucular olarak tanımlanmıştır. Zorbalık sürecinde zorba ve kurban dışındaki rollerin daha az araştırıldığı görülmüş, bu nedenle bu çalışmada özellikle izleyici ve savunucu rollerine yer verilmiştir.

Zorbalığa dahil olan öğrencilerin ahlaki uzaklaşma düzeyleri çeşitli araştırmalarla incelenmiş ve zorbalık yanlısı davranışlarda bulunan çocukların ahlaki uzaklaşma düzeylerinin yüksek olduğu görülmüştür (Pozzoli, Gini ve Vieno 2012: 382). Ayrıca izleyici ve savunucu grubun aynı düzeyde ahlaki uzaklaşma yaşadığını gösteren bulgular da mevcuttur (Gini 2006: 530). Bununla beraber bazı çalışmalar izleyici

grubun savunucu gruptan daha yüksek seviyede ahlaki uzaklaşma yaşadığını göstermiştir (Ahmed 2008: 210). Katılımcı rollerinin araştırıldığı benzer çalışmalara ulusal literatürde de rastlanmakla (Ergül 2009) birlikte katılımcı rollerinde ahlaki uzaklaşma düzeyinin incelenmemiş olması bu araştırmanın çıkış noktasını oluşturmuştur.

Akran zorbalığıyla ilgili araştırmalar, öğrencilerin sahip olduğu tutumların ve inançların zorbalık durumunda sergiledikleri davranışlarda önemli rol oynadığını göstermektedir (Salmivalli ve Vaoten 2004; Almeida, Correia ve Marinho 2009). Örneğin, Bentley ve Li (1996)'ye göre zorba çocuklar, şiddet kullanımına ilişkin olumlu tutumlara ve zorbalıktan olumlu beklentilere sahiptir. Ayrıca kurbanı yönelik negatif tutumların müdahaleyi engellediği bilinmektedir (Obermann 2011a: 141). Benzer şekilde empatinin de yardım etme davranışlarıyla pozitif ilişkide olduğu çeşitli araştırmalarla gösterilmiştir (Warden ve Mackinnon 2003; Kumru vd. 2004).

Öte yandan, mağdurun farklı bir etnik kimliğe sahip olmasının yardım etmeye olan etkisi de gösterilmiştir (Sierksma, Thijs, Verkuyten 2014). Pettigrew (1998) *Gruplararası Temas* hipotezinde, farklı sosyal grupların birbiriyle temas kurmasının karşılıklı önyargıyı azaltacağını ve empatiyi geliştirerek olumlu ilişkilere yol açacağını ortaya koymuştur. Dolayısıyla bu çalışmada mağdurun sosyal kimliği değişimlenerek sığınmacılarla temasın yardım etme isteğiyle ilişkisi de araştırılmıştır.

Bu bulgular ışığında bu araştırmada akran zorbalığı katılımcı rollerinden izleyici ve savunucu rollerine yer verilmiş ve ahlaki uzaklaşma düzeyi ile mağdura yönelik tutumların yardım etme isteğine etkisi incelenmek istenmiştir.

I. BÖLÜM

1. KURAMSAL TEMELLER VE İLGİLİ LİTERATÜR

1.1. Akran Zorbalığının Tanımı ve Temel Özellikleri

Olweus (1994)'a göre akran zorbalığı, bir öğrencinin bir veya daha fazla öğrenci tarafından tekrar eden biçimde olumsuz davranışlara maruz bırakılmasıdır. Bir davranışın zorbalık olarak tanımlanabilmesi için üç temel ölçüt belirlenmiştir;

1. Saldırgan davranışların zarar vermeyi amaçlaması
2. Tekrar eden biçimde gerçekleşmesi
3. Zorbalığa maruz kalan kişi ile zorba arasında güç dengesizliği olması (Aktaran: Ayas ve Pişkin 2011: 552).

Bir başka tanıma göre, zorbalık, bir kişinin diğer kişinin zarar görmesine neden olan herhangi bir davranışta bulunmasıdır (Furniss 2010: 10). Galloway (1994: 20)'e göre ise zorbalık, bir kişi ya da bir grubun diğer kişi ya da grupta gerilime sebep olan davranışlarıdır. Türk Dil Kurumu'na göre zorbalık, zorbaca davranışta bulunma, müstebitlik anlamına gelmektedir (TDK 2018).

Sonuç olarak zorbalık, kurban ve zorbaca davranışlar sergileyen öğrencilerin sosyal, psikolojik ve fiziksel iyilik haline zarar veren olumsuz ve istenmeyen davranışlardır. Bu araştırmada zorbalık, bir kişinin kendisinden fiziksel ve ruhsal açıdan güçsüz gördüğü diğer bir kişi üzerindeki tekrar eden zarar verici davranışları olarak tanımlanmıştır.

1.2. Zorbalık Türleri

Akran zorbalığı pek çok olumsuz davranışı içermektedir. Bu davranışlar, itip kakma, vurma, tekmeleme gibi fiziksel ya da tehdit etme, sataşma ve lakap takma gibi sözel olabileceği gibi; sosyal dışlama, baskı altında tutma ve dedikodu yayma gibi psikolojik de olabilir (Ergül 2009: 6). Doğrudan zorbalık, gözlenebilir fiziksel ve sözel olumsuz davranışları içerirken, dolaylı zorbalık psikolojik olumsuz davranışları içermektedir (Siyez ve Kaya 2011: 28).

Kişiler arası saldırganlık, hem şiddeti hem de zorbalığı kapsamaktadır. Şiddet ve zorbalığın benzer ve farklı yönleri bulunmaktadır. Fiziksel zorbalık (dövme, vurma, tekme atma vb.) aynı zamanda şiddet olarak kabul edilmektedir. Ancak zorbalık sadece fiziksel olarak ortaya çıkmadığından şiddetten farklılaşmaktadır (Gökler 2009: 514).

Mynard ve Joseph (2000: 170) tarafından yapılan bir sınıflandırmada zorbalık; fiziksel zorbalık, sözel zorbalık, toplumsal manipülasyon ve kişisel eşyalara saldırı olmak üzere dört boyutta ele alınmıştır. Toplumsal manipülasyon, zarar vermek amacıyla bir kişinin toplumsal ilişkilerini farklılaştırmaya yönelik eylemler olarak tanımlanmaktadır. Zorbalığın bu türü dolaylı zorbalıkla benzer özellikler göstermektedir.

Hawker ve Boulton (2000: 444) yaptıkları bir meta analiz sonrasında zorbalığı beş gruba ayırmıştır. Bunlar; dolaylı, ilişkisel, fiziksel, sözel ve genel zorbalıktır. Bu çalışmada, araştırmacılar dolaylı akran zorbalığının ilişkisel akran zorbalığıyla benzerlik gösterdiğini, ancak bazı yönlerden farklılaştığını göstermişlerdir. Dolaylı akran zorbalığı daha çok kişinin arkadaşlık ilişkisinin olmadığı üçüncü kişiler tarafından uygulanmaktadır. Bir diğer tanımlama olan genel akran zorbalığında ise araştırmacılar davranış biçimlerini ayırmadan tüm zorbalık davranışlarını bu kategoriye almışlardır.

Mynard ve Joseph (2000: 175)'e göre en sık karşılaşılan akran zorbalığı lakap takma, hakaret etme ve alay etme gibi davranışları içeren sözel zorbalıktır. Bir diğer sık karşılaşılan zorbalık türü itme, vurma gibi olumsuz eylemleri içeren fiziksel zorbalıktır.

Rigby (2002: 174) ise sık karşılaşılan zorbalık türünün cinsiyete göre değiştiğini ifade etmektedir. Araştırmacıya göre erkekler arasında fiziksel zorbalık daha yaygınken, kızlar arasında ilişkisel zorbalık daha yaygındır.

Avrupa ve Amerika’da yapılan çalışmalar, en yaygın zorbalık türlerinin sözel ve fiziksel zorbalık olduğunu göstermektedir. Ülkemizde yapılan çalışmalarda da benzer sonuçlara ulaşılarak, kurbanlar açısından en yaygın maruz kalınan zorbalık türünün sözel zorbalık olduğu ve onu fiziksel zorbalığın takip ettiği gösterilmiştir (Bayraktar 2006: 45; Gökler 2007: 150; Pekel-Uludağlı ve Uçanok 2005:87; Siyez ve Kaya 2011: 33; Şirvanlı-Özen 2010: 9). Bu yüksek lisans tezinde kullanılan manipülasyon öyküsünde de fiziksel ve sözel zorbalık türüne yer verilmiştir.

1.3. Akran Zorbalığında Katılımcı Rolü

Zorbalık, dezavantajlı ya da daha az güçlü çocuklara karşı zorba tarafından uygulanan tekrarlı saldırganlık olarak tanımlanmaktadır. Birçok durumda, çocuklar zorba ya da kurban olarak rol almamakta, bazıları seyirci kalmaktadır.

1.3.1. Katılımcı Rolü Yaklaşımı

Katılımcı rolü yaklaşımı zorbalık sürecinde zorba ve kurban dışında diğer çocukların da sürece dâhil oldukları varsayımına dayanmaktadır. Zorbalığın yaşandığı bir okul/sınıf ortamında öğrencilerin çoğu zorbalığın farkındadır; çoğunluğu zorbalık karşısında olumsuz tavır takınsalar da önemli bir kısmı zorbalığın başlatılması ve sürdürülmesi sürecinde katkı sağlamaktadır. Salmivalli (1996)’nin katılımcı rolü yaklaşımına göre zorbalığı gözleyen çocuklar bir dizi farklı roller üstlenmektedir. Bu roller, yardımcılar, destekleyiciler, dışarıda kalanlar ve savunucular olarak tanımlanmaktadır. Yardımcılar, zorbalığı başlatan ya da zorbalara yardım eden kişiler; destekleyiciler, tezahürat ve alkışlarla zorbalığı destekleyen kişiler; dışarıda kalanlar, zorbalığa katılmayanlar ve savunucular ise kurbanı yardım etmeye çalışan ve onu destekleyen kişilerdir. Sonuç olarak zorba ve kurban dışındaki çocuklar da zorbayı

destekleyerek veya kurbanı savunmayarak zorbalığın devam etmesine katkıda bulunabilir (Aktaran: Ergül 2009: 16).

Zorbalıkla ilgili yapılan erken çalışmalarda zorbalığı yapan kişi ya da kişiler zorba, zorbalığa maruz kalan kişiler de kurban olarak tanımlanmıştır (Arslan ve Savaşer 2009: 2019). Sonraki çalışmalar, zorbalığa maruz kalan çocukların aynı zamanda diğerlerine zorbaca davranışlar sergileyebildiğini göstermiştir. Bu çocuklar, araştırmacılar tarafından zorba/kurban olarak tanımlanmıştır (Wolke vd. 2001: 675).

Olweus (2003: 14), akran zorbalığında zorba ve kurbanlar dışında altı rol daha tanımlamıştır. Bu roller, zorbalığı başlatmayan ancak sürdürülmesinde etkin rol oynayan yardımcıları, zorbalığa katılmayan ancak dolaylı olarak destekleyen destekleyiciler, zorbalığı açıkça desteklemese de rahatsız olmayan ve hoşlanan edilgen destekleyiciler, zorbalığı izleyen ancak taraf tutmayan ilgisiz izleyiciler, zorbalıktan hoşlanmayan ve kurbanı yardım edilmesi gerektiğini düşünen olası savunucular, zorbalıktan hoşlanmayan ve kurbanı savunmaya çalışan kurbanın savunucularıdır.

Chen ve diğerleri (2016: 293), savunma sürecinin kuramsal modelinde zorbalığa tanıklık eden katılımcılarda savunma sürecini dört aşamada sınıflandırmıştır; kişisel değerlendirme, savunma stratejilerinin seçimi, zorbalar tarafından sorguya alınma, yeniden değerlendirme. Kişisel değerlendirmede öğrenciler müdahale edip etmeyeceklerine karar verirken birçok faktörü birlikte değerlendirmektedir. Bu faktörler, algılanan önem, sorumluluk, duygusal faktörler, kurbanın kişisel özellikleri ve kurbanla olan ilişki olarak sıralanmaktadır.

Ergenlerin birçoğunun kurbanı yönelik sempati geliştirdikleri bilinse de önemli bir kısmı durumu yetişkinlere bildirmek ve müdahale etmek konusunda isteksizdir. Katılımcı rolleri genellikle değişmez ve çocuk ve ergenlerin zorbalık durumlarındaki gelecek davranışlarında etkili olmaktadır. Salmivalli ve arkadaşlarının (1996) katılımcı rolü üzerine yaptıkları ilk çalışmadan bu yana farklı ülkelerde çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Bu araştırmalar öğrencilerin büyük bir kısmının farklı yollarla zorbalığı desteklediğini göstermektedir. Örneğin, ergenlik öncesi dönem ve ergenlik döneminde

yapılan bir çalışmada öğrencilerin %20-30'unun zorbayı cesaretlendirdiği ve takipçi/destekçi olarak rol oynadığı görülmüştür. Buna karşın, kurbanı yardım eden ve zorbalığı durdurmak isteyen veya sessizce tanıklık eden çocukların oranı %20'den fazla değildir. Bu durum zorbalığa tanıklık eden çoğu öğrencinin duruma müdahale etme ya da kurbanı yardım etme eğiliminde olmadıklarını göstermektedir (Ergül 2009: 18).

Özetle, okul ortamında birçok öğrenci zorbalık sürecine çeşitli rollerle dâhil olmaktadır. Yardımcı-destekleyici ve izleyici rollerinin yaygın olması, zorbalığın sürdürülmesine katkıda bulunmaktadır. Ülkemizde akran zorbalığı ile ilgili yapılan araştırmalarda zorba ve kurban rollerinin sıklıkla incelenmesi ancak izleyici ve savunucu rollerine yeterince yer verilmemesi sebebiyle bu araştırmada izleyici ve savunucu (kurbanı yardım etmeye çalışma) rolleri test edilmiştir.

1.3.2. Katılımcıların Genel Özellikleri

Zorbalık sürecindeki katılımcı rollerini inceleyen araştırmalar, erkeklerin zorbalık sürecinde kızlara göre daha etkin katılım sağladıklarını göstermiştir. Erkekler daha fazla zorba, yardımcı ve destekleyici rollerine girerken, kızlar daha çok mağduru savunucu ve izleyici rolünde bulunmaktadır (Goossens, Olthof ve Dekker 2006: 354; Salmivalli, Lappalainen ve Lagerspetz 1998: 214).

Erkekler zorbalığa tanıklık etmeyi daha heyecan verici ve zorbaca davranışları daha eğlenceli bulurken, kızların kurbanla empati kurma ve yardım etme olasılığı daha yüksektir (Jeffrey, Miller ve Linn 2001: 150). Adil dünya inancıyla ilgili yapılan araştırmalar erkeklerin, kurbanın başına gelenleri hak ettiğine kızlardan daha fazla inandığını ortaya koymuştur (Collins, McAleavy ve Adamson 2004: 61; Hayes, Lorenz ve Bell 2013: 211). Buradan hareketle, erkeklerin zorbalıkla ilgili daha fazla ahlaki uzaklaşma eğilimine sahip oldukları varsayılabilir.

Ülkemizde, uluslararası literatürle tutarlı olarak, kadınların erkeklere kıyasla olumlu sosyal davranışlarda bulunma ve başkalarına duygusal ve toplumsal destek olma konularında daha başarılı oldukları görülmektedir (Ergül 2009: 65). Dolayısıyla,

erkeklerin zorbalığa maruz kalan kişiye yardım etme isteğinin daha az olacağı varsayılabilir.

1.4. Akran Zorbalığının Görülme Sıklığı

Okullarda zorbalık sıklıkla karşılaşılan ve dikkate alınması gereken önemli bir sorundur. Yapılan araştırmalar akran zorbalığına maruz kalan öğrencilerin oranının %50'lere ulaştığını göstermektedir.

Ülkemizde lise öğrencileri arasında yapılan bir araştırmada, öğrencilerin %33'ünün sözel, %35.5'inin fiziksel, %28.3'ünün duygusal, %15.8'inin ise cinsel içerikli zorbalığa maruz kaldıkları saptanmıştır (Kepenekci-Karaman ve Çınkır 2006: 199). Yine ülkemizde ilköğretim öğrencileri arasında yapılan araştırma sonucuna göre, öğrencilerin %40'ı bir şekilde zorbalıkla karşı karşıya gelmiştir (Kapıcı 2004: 10).

Sonuç olarak, tüm dünyada yaygın bir sorun olan akran zorbalığı, genç nüfus yoğunluğu sebebiyle ülkemiz açısından da risk oluşturmaktadır (Üneri 2011: 352). Bu temelden hareketle bu araştırmada, Türkiye'de ilköğretim çağında olan çocuklar arasında zorbalıkla ilgili tutumlar ve bunu etkileyen faktörler incelenmiştir.

1.5. Zorbalığın Bilişsel ve Psikolojik Etkileri

Kochenderfer ve Ladd (1996: 1313)'in anaokulu öğrencileriyle yaptıkları boylamsal bir çalışmada, zorbalığa maruz kalmanın çocukların okula uyum sağlama becerilerini bozduğu görülmüştür.

Hawker ve Boulton (2000: 445)'a göre zorbalık deneyimi, öğrencilerde yalnızlık, depresyon, benlik saygılarında düşüş gibi olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Rigby (2003: 584), akran zorbalığına maruz kalan çocuklarda meydana gelen sağlık problemlerini düşük psikolojik sağlık, düşük toplumsal uyum, psikolojik rahatsızlık ve

fiziksel rahatsızlık olmak üzere dört kategoride toplamaktadır. Düşük psikolojik sağlık, mutsuzluk, düşük benlik saygısı, kızgınlık ve üzüntü gibi aslında gerçek bir psikolojik rahatsızlık olmayan ancak hoşla gitmeyen psikolojik durumları içermektedir. Düşük toplumsal uyum, okulu sevmeme, okula devamsızlık, yalnızlık ve yalıtılmışlık gibi kişinin toplumsal çevresiyle yaşadığı olumsuz duygulanımlara işaret etmektedir. Psikolojik rahatsızlık, diğerlerinden daha ciddi bir durumdur; yüksek kaygı düzeyi, depresyon ve intihar düşüncelerini içermektedir. Sonucusu ise, tıbben tanısı konmuş psikosomatik belirtiler gibi fiziksel rahatsızlıkları içermektedir.

Zorbalığın etkileri üzerine yapılmış bir başka çalışma, zorba ve kurban olan öğrencilerin depresyon düzeylerinin zorba ya da kurban olmayan öğrencilerden daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur (Seals ve Young 2003: 735).

Konuyla ilgili diğer bir çalışma Juvonen, Graham ve Schuster (2003: 1235) tarafından yapılmıştır. En yüksek depresyon, toplumsal kaygı ve yalnızlık düzeylerinin kurban çocuklarda gözlemlendiği bulunmuştur. Bunu sırasıyla, zorba/kurban çocuklar ve zorbalı takip etmiştir.

Ülkemizde de akran zorbalığına maruz kalmanın çocukların sosyal ve psikolojik gelişimlerine etkisi üzerine çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Örneğin Pişkin (2003) tarafından yapılan bir çalışmada akran zorbalığına maruz kalan çocukların kaygı ve moral bozukluğu, üzüntü, suçluluk, değersizlik hissi gibi duygular yaşadıkları görülmüştür.

Kapçı (2004)'nın akran zorbalığına maruz kalmanın çocukların benlik saygısı, depresyon, durumsal ve sürekli kaygı düzeyleri üzerindeki etkilerini araştırdığı çalışmasında, zorbalığa daha fazla maruz kalan öğrencilerin benlik saygılarının daha az maruz kalan öğrencilere göre daha düşük olduğu, yüksek depresif belirtiler gösterdikleri, durumsal ve sürekli kaygı düzeylerinin de daha yüksek olduğu bulunmuştur.

Yine konuyla ilgili Karaman-Kepenekçi ve Çınkır (2006: 200) tarafından lise öğrencileriyle yürütülmüş bir araştırmada, zorbalığa maruz kalmanın öğrencilerin psikolojik sağlık ve toplumsal uyumları üzerinde olumsuz sonuçlar doğurduğu görülmüştür.

Ülkemizde ve dünya genelinde yapılmış araştırma sonuçlarına baktığımızda zorbalığa maruz kalan öğrencilerin; kaygı, kızgınlık, mutsuzluk ve çaresizlik duyguları, depresyon, okulu sevmeme, okuldan uzaklaşma ve akademik başarıda düşüş, değersizlik hissi, dışlanmışlık ve yalnız kalma gibi sorunlar yaşadığı gözlenmiştir (Gökler 2009: 529).

1.6. Ahlaki Uzaklaşmanın (Moral Disengagement) Tanımı

Bandura (1999: 193), sosyal bilişsel öğrenme kuramında ahlaki davranışların düzenlendiği bir süreci tarif etmektedir. Ahlaki muhakeme, ahlaki standartlar içerisine yerleşmiş öz düzenleyici mekanizmalar sayesinde eylemlere dönüşür. Toplumsallaşma sürecinde insanlar ahlaki davranışlarına rehberlik eden öz yaptırımları için birtakım ahlaki standartlar benimserler. Öz düzenleme sürecinde bireyler davranışlarını kendi ahlaki standartlarıyla karşılaştırarak hareketlerini bu karşılaştırma sonucuna göre düzenler. Ahlaki standartlarıyla çelişecek davranışlar kendilerini suçlamalarına sebep olacağından bireyler bu tür davranışlardan olabildiğince kaçınırlar. Bandura'nın Sosyal Bilişsel Teorisine göre ahlaki uzaklaşma kişinin insani davranışlarından uzaklaşarak diğer insanlara karşı insan dışı, korkutucu ve düşmanca davranışlar sergilemesidir. Ahlakın duygusal ve bilişsel bileşenleri gerçek davranışın oluşmasında birbirini etkilemektedir. Ahlaki uzaklaşma bireyin kendi davranışlarına yönelik ahlaki kınama ve öz eleştiri yapmasını engelleyen bilişsel mekanizmalar bütünüdür. Yani kişi ahlak dışı bir davranış sergilediğinde sosyal-bilişsel yönden öz düzenleme sürecine girmektedir.

Bandura, bilişsel yeniden yapılandırma, ahlaki yargılama, örtülü etiketleme ve avantajlı karşılaştırma olmak üzere dört etki alanında kümelenen sekiz ahlaki uzaklaşma mekanizması belirlemiştir. Bu mekanizmalar; meşrulaştırma, olumsuz davranışı olumlu

etiketleme, olumsuz davranışı kıyaslama, sorumluluğu üstlenmeme, sorumluluğu yayma, sonuçları çarpıtma, insandışılaştırma ve suçu mağdura yüklemidir (Gezici-Yalçın vd. 2016: 316). Özetle, ahlaki uzaklaşma kişinin ahlaki olmayan davranışlar yapmasının önündeki engeli ortadan kaldıran sosyo-bilişsel bir mekanizmadır.

1.6.1. Akran Zorbalığında Ahlaki Uzaklaşmanın Etkisi

Zorbalığın etkileri mağdurla sınırlı değildir, daha geniş bir sosyal ağda meydana gelmektedir. Zorbalığa tanıklık eden çocuklar, kurbanı yardım etmek isteseler dahi nadiren de olsa savunucu davranışlar sergileyebilmektedir. Yapılan son araştırmalar, izleyicilerin zorbalığı önlemede önemli rol oynadıklarını göstermektedir (Rigby ve Johnson 2006: 435). İzleyicilerin düşük müdahale oranlarına dair çeşitli araştırmacılar tarafından farklı sebepler ortaya atılmıştır. Birincisi, izleyici sayısının çokluğu müdahale oranlarını düşürmektedir. İzleyici diğerlerinin hareket edeceğini düşünmekte ya da zorba ile kurban arasındaki problemlerin önemli olmadığına inanmaktadır. İkincisi, zorbalar sıklıkla popüler ve güçlü olarak algılanmaktadır. Dolayısıyla, izleyiciler karşı koyacak cesareti kendinde bulamamaktadır. Üçüncüsü ise, izleyicilerin kurbanı yönelik negatif tutumları müdahaleyi engelleyebilmektedir (Obermann 2011b: 141).

Sosyal ahlaki davranışlar ahlakın duygusal ve bilişsel bileşenleri arasındaki karşılıklı etkinin bir sonucudur. Bandura (1999: 194)'ya göre, ahlaki uzaklaşma çocukların öz eleştiriden kaçınmasını sağlamaktadır. Zorba çocuklar kendi davranışlarını yeniden yapılandırmakta, kendilerini haklı görüp suçu diğer çocuklara atmaktadır. Neredeyse hiç suçluluk hissetmemektedirler. Savunucu çocuklar ise, suçluluk hissederek daha düşük ahlaki uzaklaşma eğilimi sergilemektedir. Ahlaki Duygulardaki azalma, zorbalık ve ahlaki uzaklaşma arasındaki ilişkiyi güçlendirmektedir.

Literatürde akran zorbalığında ahlaki uzaklaşmanın etkisi üzerine çok sayıda araştırma yapılmıştır (Paciello vd. 2008; Pornari ve Wood 2010: 90). Örneğin ahlaki

uzaklaşma ve zorbalık yanlısı davranışlar arasında pozitif bir ilişki olduğu benzer araştırmalarda gösterilmiştir (Pozzoli, Gini ve Vieno 2012: 382).

Mazzone, Camodeca ve Salmivalli (2016: 425) ahlaki uzaklaşma ve suçluluğun zorbalık üzerindeki etkisini araştırdıkları çalışmalarında kızların erkeklere göre savunucu davranış göstermeye ve suçluluk hissetmeye daha eğilimli olduğunu öne sürmüşlerdir. Öte yandan, izleyici davranışıyla suçluluk ve ahlaki uzaklaşma arasında anlamlı bir korelasyon bulunmamıştır. Savunucu davranışlarla ahlaki uzaklaşma arasında anlamlı negatif bir korelasyon varken, suçlulukla ahlaki uzaklaşma arasında anlamlı pozitif korelasyon saptanmıştır. Suçluluk hissetmeyen öğrenciler, yardım etme konusunda ahlaki bir çatışma yaşamamaktadır çünkü kurbanın bunu hak ettiğine inanmaktadır.

Mevcut araştırmaların birçoğu zorba rolüyle ahlaki uzaklaşma arasındaki ilişkiyi incelemiş olsa da, diğer katılımcı rollerinin de ahlaki uzaklaşma düzeyleri üzerine etkisi araştırılmıştır. Thornberg ve Jungert (2014: 479) alanda yapmış oldukları araştırmalarında, savunucuların davranışlarının empati, zorbalık karşıtı ve kurban yanlısı tutumlar, düşük ahlaki uzaklaşma, yüksek sorumluluk duygusu, sosyal ve savunucu öz yeterlik duygularıyla ilişkili olduğunu bulmuştur.

Literatüre bakıldığında savunucu, zorba ve kurban çocuklara yönelik araştırmalar olmasına rağmen izleyici grubun özelliklerine dair çalışmaların az olduğu görülmektedir (Gini vd. 2008: 95). Gini (2006: 530) diğer katılımcı rollerini dâhil ettiği araştırmasında, zorbalar ve destekleyicilerinin savunuculara göre daha yüksek ahlaki uzaklaşma gösterdiğini, izleyici ve savunucuların ise aynı düzeyde ahlaki beceri ve ahlaki uzaklaşma eğilimi gösterdiğini bulmuştur. Ayrıca Almeida, Correia ve Marinho (2010: 33)'nin yaptığı çalışmaya göre yüksek ahlaki uzaklaşma düzeyine sahip çocuklar savunucu role karşı daha olumsuz tutumlara sahiptir. Savunucu ve izleyicilerin genellikle tepkisel ve etkin saldırganlıklarının düşük olduğu ve kendilerine yönelik düşmanca tutumlardan kaçınabildikleri bilinmektedir (Camodeca vd. 2002: 341).

Zorbalık araştırmaları, akranlarının mağdur çocuklara karşı gcl bir önyargı geliştirdiğini göstermektedir. Zorbalıkta ahlaki uzaklaşmanın farklı yönlerini araştıran beş çalışma yapılmıştır. Almeida ve arkadaşlarının (2010: 34) yaptığı çalışmada, çocukların zorbalığa karşı genel tutumları incelenmiştir. Zorbalığa yönelik tutumlar üzerinde ahlaki uzaklaşmanın etkisi daha yüksek bulunmuştur. Aktif olarak zorbalığa katılan çocuklar arasında yapılan çalışmalarda Menesini ve arkadaşlarına (2003: 524) göre zorbayla benzerlik kuran çocuklar daha fazla ahlaki uzaklaşma yaşamaktadır. Ayrıca zorbalığa aktif olarak katılan çocukların diğerlerine göre daha fazla ahlaki uzaklaşma yaşadıkları çeşitli araştırmalarla desteklenmiştir (Gini 2006; Hymel, Rocke-Henderson, Bonanno 2005; Obermann 2011a). Ancak bu araştırmalarda izleyici grubun ahlaki uzaklaşma düzeyleri incelenmemiştir.

Bangladeşli 1452 ğrenci arasında yapılan araştırmada zorbalığa müdahale eden öğrencilerde yüksek seviyelerde suçluluk ve utanç olduğu gözlenmiştir. İzleyiciler, savunucu gruptan daha yüksek düzeyde ahlaki uzaklaşma göstermiştir (Ahmed 2008: 210).

Obermann (2011a: 142)'ın 11-14 yaş arası ergenlerle yaptığı çalışmasında zorbalık durumunda ilgisiz izleyiciler suçluluk duyan izleyicilerden daha fazla, olayın dışında kalanlar da savunucu gruptan daha fazla ahlaki uzaklaşma göstermiştir. Ayrıca erkeklerde ahlaki uzaklaşma düzeyi daha yüksek bulunmuştur (Visconti vd. 2015: 113).

İtalyan ortaokul öğrencileriyle yapılan bir araştırmada, kurbanı savunma davranışının yüksek empatik cevap verebilirlik ve yüksek sosyal öz yeterlilik seviyeleriyle, pasif izleyiciliğin ise düşük empatik cevap verebilirlik ve düşük sosyal öz yeterlilikle ilgili olduğu gösterilmiştir (Gini vd. 2008: 101).

Zorbalık durumundaki savunucu davranış, olumlu sosyal davranışların belirli bir tipidir.

Buna karşın, günlük yaşamda ihtiyaç olan insanlara yönelik sergilenen genel özgeci davranışlardan kısmen farklılaşmaktadır (Pozzoli ve Gini2010: 817).

Çocuğun zorbalık davranışında kurban rolünde olması ahlaki uzaklaşma eğilimini etkilemektedir. Hymel ve arkadaşlarının (2005: 7) yaptıkları araştırma sonuçlarına göre, zorbalığı izleyen öğrenciler, karşı olmaktan ziyade zorbalığı sürdürme eğilimindedir. Yine zorbalık yapmış olan ama hiç kurban olmayan katılımcılar daha fazla ahlaki uzaklaşma göstermiş ve zorba öğrenciler, davranışlarını açıklarken daha fazla ahlaki uzaklaşma ifadesi kullanmışlardır.

Çocukların önemli bir kısmı diğerlerine yönelik zorbaca veya zarar verici bir davranışta bulunduktan sonra utanç, suçluluk ve pişmanlık hissetmektedir (Menesini vd. 2003: 525). Çocuklarda ahlaki uzaklaşma seviyesinin yüksek olması daha fazla saldırganca davranışa ve saldırganlığa yönelik pozitif tutumlara neden olmaktadır (Obermann 2011a: 143). Bandura (2002: 103)'ya göre ahlaki uzaklaşma mekanizmaları birey ahlaki standartlarına karşı hareket etmeye yöneldiği zaman aktive olmaktadır. Yani çocuk antisosyal bir davranışı gerçekleştirmeden önce ahlaki değerlerinden uzaklaşma yaşamaktadır. Böylece çocuğun zarar verici davranışlar sergilemesinin önündeki engel kalkmış olmaktadır. Araştırmacıya göre olumlu sosyal davranışlar ve amaçlar, çocuğa zorbalığa yönelik ahlaki inançlarını hatırlatarak ahlaki uzaklaşma düzeyini azaltmaktadır.

Bireylerin ahlaki gelişimlerinin davranış biçimlerine etkisinin incelendiği bir araştırmada Thornberg ve Jungert (2013: 102), temel ahlaki duyarlılık düzeyinin izleyici ve savunucu davranışlarında dolaylı ve olumlu bir etkiye sahip olduğunu göstermiştir. Temel ahlaki duyarlılık düzeyi zorbalık yanlısı davranışlarla negatif korelasyona sahiptir. Araştırmacılara göre kızlar erkeklere göre daha az ahlaki uzaklaşma gösterebilir de her iki grup içinde yüksek ahlaki uzaklaşma zorbalık durumunda yardımcı veya izleyici rol üstlenme eğilimini artırmaktadır. İzleyici davranışı literatürüne bakıldığında suçu mağdura yükleme ve sorumluluğu yayma mekanizmalarının pasif izleyici davranışını pekiştirdiği görülmektedir.

1.7. Olumlu Sosyal Davranışlar (Prosocial Behaviors)

Olumlu sosyal davranışlar genel anlamda bireylerin başkalarına fayda sağlamak amacıyla gerçekleştirdikleri gönüllü davranışlar olarak ifade edilmektedir (Kumru, Carlo ve Edwards 2004: 112).

İzleyici kitlenin yardım etme davranışını anlamada Latane ve Darley (1968: 220)'in bilişsel modeli sosyal psikolojide önemli yer tutmaktadır. Modele göre, birey yardım etme davranışını gerçekleştirmeden önce birtakım bilişsel değerlendirmelerde bulunmaktadır; bu değerlendirmelerin sonucuna göre yardım davranışını gerçekleştirmekte veya gerçekleştirmemektedir. Değerlendirme aşamaları, beş kategoride toplanmaktadır. Bunlar sırasıyla; problemi fark etme, problemi acil bir durum olarak yorumlama, harekete geçme sorumluluğu olup olmadığına karar verme, nasıl yardım edeceğine ve nasıl hareket edeceğine karar verme.

Ahlaki gelişimin olumlu yönü olarak görülen olumlu sosyal davranışlar aynı zamanda anti sosyal davranışların tam tersi olarak da ifade edilebilmektedir (Uzmen ve Mağden 2002: 195).Yardım etme, paylaşma, işbirliğinde bulunma, zor durumda olan bir arkadaşını teselli etme gibi davranışlar olumlu sosyal davranışlara örnek verilebilir.

Olumlu sosyal davranışlar ve yardım davranışları yüksek sosyal bilişsel beceri ve diğerlerinin duygu ve düşüncelerine karşı iyi gelişmiş bir algı gerektirmektedir (Gini 2006: 536). Eisenberg, Fabes ve Spinrad (2006: 1060) olumlu sosyal davranışların empati ve başkalarının bakış açısına duyarlılıkla bir arada ortaya çıktığını ifade etmektedir. Diğerlerinin hissettiklerini anlayabilme becerisi olarak tanımlanan empati, kişisel sıkıntı ve empati olarak adlandırılan farklı duygusal tepkileri ortaya çıkarmaktadır. Eisenberg ve arkadaşlarına göre (2006:1062) kişisel sıkıntı duygusu, genellikle bireylerin mevcut durumda yaşamış oldukları olumsuz duygulardan kurtulmak için benmerkezci yardım etme davranışını geliştirmektedir. Empati ise, diğeri odaklı olumlu sosyal davranışlara yol açmaktadır. Başkalarının bakış açısına duyarlılık ise, diğerlerinin düşüncelerini anlamayı kolaylaştırmakta ve olumlu sosyal davranışlarla

pozitif bir ilişki göstermektedir. Ayrıca, empati çocukların dış grup üyelerine karşı geliştirdikleri tutumlarda da belirleyici bir rol oynamaktadır (Nesdale vd. 2005: 632).

Carlo ve Randall (2001: 153) olumlu sosyal davranışları dört kategoride tanımlamaktadır: Özgeci, itaatkâr, duygusal ve kamusal olumlu sosyal davranışlar. Başkalarının ihtiyaçlarını önemseme sonucunda yapılan gönüllü yardımlar, özgeci olumlu sosyal davranışlardır. Özgeci davranışlarda kişisel memnuniyet hissi dışında bir ödül beklentisi yoktur (Yıldız, Boz ve Yıldırım 2012). İtaatkâr olumlu sosyal davranışlar, genellikle bir yardım talebine karşılık yapılmaktadır. Duygusal olumlu sosyal davranış tetikleyen duygusal uyarıcılar mevcuttur. Kamusal olumlu sosyal davranış ise, toplum içerisinde saygınlık kazanma, değer görme gibi amaçlarla gerçekleştirilmektedir. Araştırmacılara göre olumlu sosyal davranışların temelinde gelişmiş ahlaki muhakeme (moral reasoning) ve empati becerileri yer almaktadır. Bu araştırma bulgularına göre ahlaki muhakeme ve özgeci, itaatkar, gizli olumlu sosyal davranışlar arasında pozitif korelasyon söz konusu iken, empati ile duygusal davranış arasında pozitif, özgecilik arasında ise negatif korelasyon vardır (Kumru, Carlo ve Edwards 2004: 111).

Olumlu sosyal davranışın gelişimini anlamak için ergenlik dönemi ve bu dönemde meydana gelen değişimleri iyi anlamak gerekir. Artan yaşla birlikte ergenlerin yaşamış olduğu bilişsel ve duygusal gelişimler, kişiler arası ilişkiler ve sosyal ortamlarındaki değişimler soyut düşünme ve muhakeme becerilerinde artışı beraberinde getirmekte ve dolayısıyla empati ve başkalarının bakış açısını alabilme becerilerini geliştirmektedir. Kısaca, sosyal ve bilişsel becerilerdeki artış, ergenlerin olumlu sosyal davranışlarında artışa yol açmaktadır (Carlo vd. 2003: 120). Olumlu sosyal davranışların cinsiyet açısından incelendiği çeşitli araştırmalarda kızların erkeklere göre daha fazla olumlu sosyal davranış sergileme eğiliminde oldukları bulunmuştur (Eisenberg vd. 1991: 853). Carlo ve arkadaşları (2003) ergenlerle yaptıkları bir çalışmada erkeklerde kamusal olumlu sosyal davranışların kızlarda ise özgeci ve duygusal olumlu sosyal davranışların daha fazla olduğunu göstermiştir. Yardım etme davranışı konusundaki bir meta analize göre , erkekler kahramanlık içeren durumlarda

kızlara göre daha fazla yardım etme davranışı sergilemektedir (Eagly ve Crowley 1986: 305).

Warden ve Mackinnon (2003: 380)'a göre toplum yanlısı davranışlar sergileyen çocuklar zorbalara göre daha empattir. Kumru ve arkadaşlarının (2004: 112) yaptıkları araştırmada, erken ergenlik ve orta ergenlik dönemindeki bireylerin daha fazla kamusal ve itaatkâr olumlu sosyal davranış sergileme eğiliminde oldukları görülmüştür. Literatürle tutarlı olarak kızların itaatkâr ve duygusal olumlu sosyal davranışları, erkeklerin de kamusal olumlu sosyal davranışları daha fazla sergileme eğiliminde oldukları görülmüştür.

Aktaş ve Güvenç (2006: 258)'in ortaokul ve lise öğrencileri ile yaptıkları bir çalışmada kız ve erkek öğrencilerin en fazla duygusal, en az özgeci olumlu sosyal davranış sergileme eğiliminde oldukları gözlenmiştir. Ayrıca araştırmada erkeklerin kamusal olumlu sosyal davranış puanlarının kızların ise itaatkâr ve gizli olumlu sosyal davranış puanlarının daha yüksek olduğu görülmüştür.

Son olarak Yıldız ve arkadaşlarının (2012: 229) üniversite öğrencileriyle yaptıkları araştırma sonucunda öğrencilerin sırasıyla gizli, itaatkâr, özgeci ve kamusal olumlu davranış sergiledikleri bulunmuştur. Bu nedenle, bu çalışmada da akran zorbalığına maruz kalmış mağdura kız öğrencilerin daha fazla yardım etme isteğine sahip olacağı beklenmektedir.

1.8. Sosyal Kimlik Kuramı (The Social Identity Theory)

Tajfel ve Turner (1979: 38)'in ortaya koyduğu Sosyal Kimlik Kuramına göre, grup olgusu bilişsel sosyal sınıflandırmanın bir ürünüdür. İnsanlar kendilerini benzerlikleri ve farklılıkları üzerinden çeşitli gruplara ayırmaktadır. Benzer özellikler gösteren insanlar iç grubu oluştururken, etnik köken, yaş, cinsiyet gibi farklı özellikler taşıyan insanlar dış grubu meydana getirmektedir. Bu grupsal sınıflandırma, sosyal kimlik kavramını ortaya çıkarmaktadır (Hogg ve Reid 2006: 12). Sosyal kimlik kavramı

grup üyeliklerinden kaynaklanan kimlik algılarıyla beslenmektedir. Örneğin bireyin sahip olduğu etnik grubun, kendisinde yarattığı olumlu ve olumsuz algılar, bireyin davranışlarında belirleyici rol oynamaktadır (Turner 1999). Sosyal kimlik oluşumunda bireylerin yapmış oldukları sınıflandırmaların sonucu olarak iç grubu kayırma / iç grup yanlılığı sergileme ortaya çıkmaktadır. Buna göre, kişiler kendi iç gruplarını kayırırken dış gruba karşı önyargı geliştirmektedirler (Turner 1982: 33).

1.8.1. Sosyal Kimlik ve Zorbalık İlişkisi

Devoe ve arkadaşları (2004: 40) yaptıkları araştırmada Siyahî ve Latin gençlerin Beyaz gençlere göre okulda daha fazla mağduriyet yaşadıklarını bulmuştur. Mouttapa ve arkadaşları (2004: 160) da Asyalı gençlerin Latin gençlere göre daha fazla zorbalığa ve kötü muameleye maruz kaldığını ortaya koymuştur. Peskin (2006: 465) ve Spriggs (2007: 285), ırkı zorbalığa katılımında bireysel bir risk faktörü olarak tanımlamıştır. Yapılan araştırmalar, çocuklar arasında ırka dayalı bir iç grup ön yargısı oluşabileceğini göstermektedir (Aboud 1988). İç grup önyargısı teorisine göre, dış grup üyeleri daha tehdit edici ve daha az benzer algılanmaktadır. Irksal önyargılar, farklı etnik gruptaki akranlara yönelik zorbalık formunda saldırgan davranışlar gelişmesine neden olabilmektedir (Larochett, Murphy ve Craig 2010: 391). Bu bağlamda, Hanish ve Guerra (2000: 2019)'nın da belirttiği gibi okullardaki etnik çeşitliliğin akran mağduriyetini etkilediği düşünülebilir. Bu nedenle bu araştırmada, zorbalığa maruz kalan kişinin dış gruptan biri olduğu bilgisi verildiği durumda kendisine yardım etme isteğinin daha az olacağı varsayılmıştır. Zorbalığa maruz kalan kişinin sosyal kimliğinin zorbalığa tanık olan kişi üzerindeki etkisini test etmek amacıyla iki farklı sosyal grup seçilmiştir: Kırşehirli (yerli) ve Suriyeli sığınmacı (göçmen).

1.8.2. Sosyal Kimlik ve Yardım Etme Davranışı

Etnik çeşitliliğin akran mağduriyetine etkisi çeşitli araştırmalarla gösterilmiştir. Yine iç grup yanlılığı teorisinden bilindiği üzere bireylerin dış grup üyelerine yönelik çeşitli önyargıları mevcuttur. Bu önyargılar kurbanın/mağdurun dış gruptan olduğu

durumlarda yardım davranışını engellemekte ve mağduriyetinin desteklendiği çeşitli olumsuz davranışlara sebep olmaktadır.

Bahsedildiği üzere akran zorbalığında seyircilerin müdahale davranışını etkileyen en önemli unsurlardan biri kurbanı yönelik tutumlardır.

Gaertner, Dovidio ve Johnson (1982: 73), kolej öğrencileriyle yaptıkları deneysel bir çalışmada katılımcılara kurbanın Siyahi ve Beyaz olduğunu belirtmiştir. Sonuçta kurbanın ırkının izleyicilerin müdahalesini dolaylı olarak etkilediği ortaya konulmuştur. Siyahi öğrencilere yapılan yardımın daha yavaş olduğu ve bu engellenmenin izleyicilerin benzerlik tutumlarından etkilendiği bu çalışmada gösterilmiştir.

İrksal önyargıların yardım etme davranışına etkisini inceleyen bir diğer çalışmada, Beyaz katılımcıların Siyahi kurbanlara sundukları yardımın kalitesi ve hızı Beyaz kurbanlara sunulandan daha düşük çıkmıştır (Kuntsman ve Plant 2008: 1506).

1.9. Sosyal Temas Kuramı

1930'lu yıllardan itibaren gruplar arası olumlu ilişkilerin önyargıyı azaltacağı yönünde çeşitli modeller ileri sürülmüştür. Zelig ve Hendrickson (1933: 32) farklı etnik gruplara yönelik tutumları incelemiş ve toplumsal hoşgörünün diğer etnik gruplarla kurulan ilişkilerden etkilendiğini öne sürmüştür. Temas hipoteziyle gruplar arası temas kuramının temellerini atan Allport (1954: 46)'a göre gruplar arası önyargının azaltılmasında en etkili yol, grupların temas içerisinde olmasıdır. Kurulan temas ile dış grubun bilinmezliği ortadan kalkacak ve edinilen bilgiler ile olumlu ilişkiler dış gruba yönelik önyargıyı azaltacaktır. Ancak Allport'a göre gruplar arası önyargının azalması için en uygun şartların sağlanması gerekir. Bunlar;

Eşit statü: Gruplar aynı koşullar altında benzer fırsatlara, geçmişe, özelliklere ve yeteneklere sahip olmalıdır.

Ortak hedefler: Grupların birbirlerini desteklemeleri için ortak amaçlara sahip olması gerekmektedir.

Gruplar arası işbirliği: Gruplar amaçlarına ulaşma yolunda işbirliği kurmalıdır.

Otorite desteği: Otoriter yapı gruplar arası ilişkileri teşvik etmelidir.

Kişisel etkileşim: Grup üyelerinin kişisel ilişkiler içinde olması gruplar arası önyargının azalmasını sağlayacaktır.

Allport'un temas hipotezinden yola çıkan Pettigrew (1998: 69), Gruplar Arası Temas kuramında grupların birbirleriyle kurdukları yakın ilişkilerin farklı gruplar arasındaki önyargıyı azaltacağını öne sürmüştür.

Gruplar arası temasın önyargıyı azalttığını gösteren meta-analiz, Pettigrew ve Tropp (2006: 766) tarafından gerçekleştirilmiştir. Araştırmacılar tarafından 1940-2000 yılları arasında yapılmış 515 çalışma yeniden değerlendirilmiştir. Değerlendirmeler sonucunda çalışmaların neredeyse tamamında gruplar arası temasın önyargıyı azalttığı görülmüştür.

Bu araştırmada katılımcıların Suriyeli sığınmacılarla temas sıklığı ölçülmüştür. Böylece, sığınmacılarla temas sıklığının ilgilenen diğer değişkenlerle ilişkisi incelenmiştir.

1.10. Sığınmacılara Yönelik Tutumlar

Wieviork (2010: 260)'a göre ırkçılık olgusu tarihsel ve sosyal koşullara dayanan ayrımcılığı içeren ve önyargıyla şiddet arasında değişen yoğunluğa sahip bir dizi davranış kalıplarını kapsamaktadır.

Etxeberria ve arkadaşlarının (2015: 344) İspanya'da 12-18 yaş arası öğretime devam eden 1493 öğrenciyle yaptıkları araştırma sonucu, "yerli" öğrencilerin göçmenlerle birlikte yaşamaya ve göçmenlerin kabulüne dair olumlu tutumlara sahip olduğunu göstermiştir. Göçmenlerin çalışkan ve iyi insanlar olduklarını düşünen

katılımcıların yaş ve olgunluk düzeyleri arttıkça göçe dair daha olumlu tutumlara sahip oldukları da görülmüştür. Önyargı ve tutumlar açısından kız ve erkek öğrenciler arasında anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir. İspanya’da yapılan çeşitli araştırmalarda ırkçılık ölçeğinde en yüksek puanı erkekler almıştır. (Etxeberria vd. 2015; Fernandez Castillo ve Fernandez 2006; Garcia 2003).

Etnik tutumlar üzerinde duygusal empatinin etkisinin incelendiği bir çalışmada özellikle dışlamanın iç grup normu olarak görülmediği durumlarda, empati arttıkça farklı etnik grup bireylerine yönelik olumlu tutumların da arttığı görülmüştür (Nesdale vd. 2005: 633).

Bu araştırmada katılımcıların Suriyeli sığınmacılarla temas sıklığının Suriyelilere yönelik tutumlarla ilişkisi incelenmiş ve akran zorbalığına maruz kalan kişinin Suriyeli olması durumunda yardım etme isteğinin değişip değişmediği test edilmiştir.

1.11. Araştırmanın Önemi ve Amacı

Akran zorbalığı, okullarda sıklıkla karşılaşılan yaygın bir problemdir. Öğrencilerin fiziksel, duygusal ve bilişsel sağlığı üzerinde olumsuz etkileri olduğu bilinmektedir. Bu olumsuz etkilerin yanısıra çocukların gelecek yaşantılarını ve sosyal bilişsel gelişimlerini sekteye uğrattığı da yapılan çalışmalarla ortaya konulmuştur.

Öğrenciler okul ortamında farklı zorbalık türlerine maruz kalmakta ve farklı rollerle zorbalığa dâhil olmaktadır. Bu roller, en bilinen haliyle zorba ve kurban olabileceği gibi, destekçi, seyirci ve dışarıda kalanlar olabilmektedir. Literatür incelemelerinde akran zorbalığında zorba/kurban rolleriyle ilgili çeşitli çalışmalar yapılmış olmasına rağmen seyirci rolüyle ilgili çalışmaların kısıtlı olduğu görülmüştür. Özellikle ahlaki uzaklaşmanın seyircilerin müdahale davranışındaki etkisinin Türkiye’de incelendiği bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bunun yanında, 2011 yılında çıkan iç savaş sonrasında Türkiye’ye sığınan Suriyelilere yönelik zaman içinde olumsuz

tutumlar gelişmeye başlamıştır (Erdoğan 2014; Güney ve Konak 2016). Bu tutumların akran zorbalığı bağlamında çalışıldığı bir çalışmaya da rastlanmamıştır.

Yapılan literatür taramaları bireylerin kurbana yönelik tutumlarının savunucu, zorbayı destekleyici ya da seyirci rolüne girmelerinde önemli rol oynadığını göstermektedir. Kurbana yönelik negatif tutumlar yardım davranışının gerçekleşmesini engellemektedir. Bu negatif tutumlara neden olan etkenlerden biri de mağdurun göçmen kimliğidir. Zorbaliğa maruz kalan kişilerin sosyal kimliğinin zorbaliğa tanık olan kişilerin yardım etme davranışına etkisinin incelendiği sınırlı sayıda uluslararası çalışma olduğu görülmüştür. Bu bulgular Türk örneğine genellenemediğinden, bu tezde mağdurun sosyal kimliğinin değişimlenmesi yoluyla sosyal kimliğin yardım etme isteği üzerindeki etkisinin incelenmesi literature katkı anlamında önem arz etmektedir.

1.12. Araştırma Soruları, Araştırma Deseni ve Hipotezler

Bu araştırmanın amacı, 12-15 yaş aralığındaki ergenlerin akran zorbalığı durumunda mağdura yardım etme isteğinde rol oynayan çeşitli değişkenlerin etkilerinin incelenmesidir. Başka bir anlatımla, bu çalışmada zorbaliğa tanıklık eden öğrencilerin ahlaki uzaklaşma düzeylerinin ve zorbaliğa maruz kalan öğrencinin sosyal kimliğinin mağdura yardım etme davranışına ilişkin tutumlara etkilerinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu yaş aralığının seçilmesinin nedeni, farklı sosyal gruplara, özellikle farklı göçmen gruplara ilişkin tutumların içeriğinin ve anlamının bu gelişimsel dönemde önem kazanıyor olmasıdır (Alcock ve Sadava 2014).

Bu doğrultuda çalışmada cevap aranacak sorular şunlardır:

1. Zorbaliğa tanık olan bireylerin ahlaki uzaklaşma düzeyleri, zorbaliğa maruz kalmış kişilere yardım etme isteğini etkiler mi?
2. Yardım etmede etkili olduğu daha önce gösterilen empati gibi duyguların zorbaliğa maruz kalmış kişiye yardım etme isteği üzerinde etkisi var mıdır?
3. Mağdurun sosyal kimliğinin, tanıkların mağdura yardım etme isteği üzerinde etkisi var mıdır? Zorbaliğa maruz kalan kişinin Suriyeli sığınmacı olması durumu yardım etme isteğini azaltır mı?

4. Zorbalığa tanık olan kişilerin Suriyeli sığınmacılara yönelik sahip oldukları tutumlar ve onlarla gündelik yaşamda kurdukları temas, bu kişiler zorbalığa maruz kaldığında onlara yardım etme isteği üzerinde etkiye sahip midir?

Araştırma deseni Tablo 1.1’de gösterildiği gibidir:

Tablo 1.1: Araştırmanın deseni

	Mağdurun sosyal kimliği					
	Yerli		Suriyeli sığınmacı		Kontrol	
	AUD*	AUD	AUD	AUD	AUD	AUD
	Yüksek	Düşük	Yüksek	Düşük	Yüksek	Düşük
Cinsiyet						
Erkek						
Kız						

* Ahlaki uzaklaşma düzeyi

Araştırmada sınanacak hipotezler şunlardır;

H1: Erkek öğrencilerin ahlaki uzaklaşma ölçek puanları kız öğrencilerden daha yüksek olacaktır.

Bandura (2004) erkeklerin ahlaki uzaklaşma düzeylerinin kızlardan daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Benzer bulgular bir çok araştırmacı tarafından desteklenmiştir (Almeida vd. 2009; Pelton vd. 2004).

H2: Kız öğrencilerin zorbalığa maruz kalmış öğrencilere yardım etme isteği erkek öğrencilerden daha fazla olacaktır.

Cinsiyetin olumlu sosyal davranışlar üzerindeki etkisinin incelendiği araştırmalarda kızların erkeklere göre daha fazla olumlu sosyal davranışta bulunma eğilimleri olduğu görülmüştür (Eisenberg vd. 1991: 853).

H3: Ahlaki uzaklaşma düzeyi yüksek olan öğrencilerin ahlaki uzaklaşma düzeyi düşük olanlara göre zorbalık mağduru kişiye yardım etme isteği daha az olacaktır.

Literatürdeki ahlaki uzaklaşma düzeyi ile katılımcı rollerini inceleyen araştırmalar, yüksek ahlaki uzaklaşma düzeyinde öğrencilerin savunucu role karşı daha olumsuz tutumlar geliştirdiklerini ortaya koymaktadır (Mazzone, Camodeca ve Salmivalli 2016: 425). Dolayısıyla, bu çalışmada da benzer bulgulara ulaşılması beklenmektedir.

H4: Mağdurun sosyal kimliğinin ona yardım etme isteği üzerinde anlamlı bir etkisi vardır. Mağdurun Suriyeli sığınmacı olması durumunda yardım etme isteği en az olacaktır.

H5: Cinsiyet, ahlaki uzaklaşma düzeyi ile mağdurun sosyal kimliğinin zorbalık mağduru kişiye yardım etme isteği üzerinde anlamlı etkisi vardır.

H6: Cinsiyet, ahlaki uzaklaşma düzeyi ile mağdurun sosyal kimliğinin mağdurun maruz kaldığı zorbalığı adil bulma, mağdurla empati kurma ve mağdurla algılanan benzerlik değişkenleri üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.

H7: Zorbalığı adil bulma, mağdura empati duyma ve mağdurla benzerlik algılama zorbalık mağduruna yardım etme isteği ile anlamlı bir ilişkiye sahiptir.

H8: Ahlaki uzaklaşma düzeyi yükseldikçe öğrenciler zorbalığı daha fazla adil bulacak, mağdurla daha az benzerlik algılayacak ve mağdurla daha az empati kuracaktır.

H9: Duygular mağdura yardım etme isteği ile anlamlı bir ilişkiye sahiptir. Zorbalığa maruz kalmış kişiye karşı hissedilen üzüntü, zorbalığa karşı duyulan kızgınlık ve rahatsızlık duyguları yardım etme isteğini artıracaktır.

Stürmer, Snyder ve Omoto (2005: 540) fikir birliği (oneness), üzüntü ve stresi, empatiyle yardım etme isteği ilişkisinde alternatif açıklama olarak görmektedir.

H10: Öğrencilerin Suriyeli sığınmacılara yönelik olumlu tutumlarının Suriyeli sığınmacıya yardım etme isteğini artırıcı yönde etkisi olacaktır.

MJaclean ve Chown (1988), yaşlılara yönelik yardım etme isteğinin inceledikleri araştırmalarında olumsuz tutumların yardım etme isteği ile negatif ilişkide olduğunu ortaya koymuşlardır.

H11: Suriyeli sığınmacılara yönelik tutumların mağdura yardım etme isteği üzerindeki etkisi duygular ve empati aracılığıyla olacaktır. Suriyeli sığınmacılara yönelik olumlu tutumlar empati, kızgınlık ve rahatsızlık duygularının artması vasıtasıyla yardım etme isteğini artıracaktır.

Coke, Batson ve McDavis (1978) başkalarının bakış açısını almanın yardım etme ile ilişkisinde empatik duyguların aracılık etkisinden bahsetmektedir. Benzer şekilde Vitaglione ve Barnett (2003) sürekli empatik kızgınlığın yardım etme isteğinde aracılık etkisi olduğundan bahseder.

H12: Suriyeli sığınmacılara yönelik tutumlar, mağdurun maruz kaldığı zorbalığı adil bulma ile yardım etme isteği arasında aracılık rolüne sahiptir.

H13: Sığınmacılarla kurulan temasın Suriyeli sığınmacıya yardım etme isteği üzerinde olumlu yönde bir etkisi vardır. Sığınmacılarla temas kuran katılımcıların teması olmayanlara kıyasla Suriyeli zorbalık mağduru kişiye yardım etme isteği daha fazla olacaktır.

Sığınmacılara yüksek temasın yardım etme isteğini artıracığı öngörüsü, Allport (1954) ve Pettigrew'in (2006) Gruplararası temas hipotezine dayanmaktadır. Birbiriyle temas içerisinde olan grupların karşılıklı önyargılarının azalmasıyla birlikte olumlu sosyal ilişkilerin gelişmesi beklenmektedir.

II. BÖLÜM

2. ÖN ÇALIŞMA

Ön çalışmanın amacı, deneysel çalışmanın aşamalarını test ederek iç geçerliği olan bir desenin geliştirilmesidir. Başka bir anlatımla, araştırmacılar tarafından geliştirilen zorbalık öyküsünün anlaşılabilirliği ve öykü yoluyla yapılan manipülasyonun çalışıp çalışmadığı test edilmek istenmiştir. Bunun dışında, araştırmacılar tarafından geliştirilen zorbalık mağduru kişiye yardım etme isteğini ölçen Yardım Etme İsteği Ölçeğinin geçerliği ve güvenilirliğini test etmek amaçlanmıştır.

2.1. Yöntem

Bu bölümde araştırmanın katılımcıları, işlem ve veri toplama araçları üzerinde durulmaktadır.

2.1.1. Örneklem ve İşlem

Ön çalışmaya Kırşehir İl Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı olan ve seçkisiz olarak belirlenen bir ortaokulda 7. Sınıf düzeyinde öğrenim gören 42 (20 kız ve 22 erkek) öğrenci katılım sağlamıştır. Öğrencilerin yaş ortalamaları 13.55'dir ($SS = .89$).

Veri toplanan okul merkezi konuma sahip olduğu ve araştırma için belirlenen yaş grubunda mevcudu yüksek olduğu için tercih edilmiştir. Ayrıca bulunduğu konumda Suriyelilerin sıklıkla yerleşimde olması öğrencilerin sığınmacılarla temas kurma ihtimalinin yüksek olacağını düşündürmüştür. Araştırma için Kırşehir Valiliği ve

Milli Eğitim Müdürlüğü'nden gerekli izinler alındıktan sonra okul müdürüyle yapılan görüşmeyle uygulama onayı alınmış ve uygulamanın hangi tarih ve saatler arasında yapılacağı kararlaştırılmıştır. Katılımcılardan ebeveyn izin formları alınmıştır.

Uygulama ders saatleri içerisinde ve sınıf ortamında gerçekleştirilmiştir. Katılımcılara ölçeklere nasıl yanıt verecekleri konusunda açıklama yapılmış ve kendilerini rahatsız hissettikleri anda uygulamayı bitirebilecekleri bilgisi verilmiştir. Uygulama sınıf öğretmenlerinin eşliğinde araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir. Uygulama esnasında katılımcıların sorularına anında cevap verilmiştir.

Uygulamada katılımcılar seçkisiz olarak üç koşula atanmıştır. Bu koşullar, katılımcılara sunulan öykülerde zorbalığa maruz kalan mağdurun sosyal kimliğinin değişimlenmesi temelinde oluşturulmuştur. Birinci koşuldaki katılımcılara zorbalık mağdurunun Suriye'den göç etmiş bir ailenin çocuğu olduğu bilgisi verilmiştir. İkinci koşuldaki katılımcılara mağdurun Kırşehirli bir ailenin çocuğu olduğu ifade edilmiştir. Üçüncü koşulda ise katılımcılara mağdurun sosyal kimliği hakkında herhangi bir bilgi verilmemiştir (kontrol grubu).

2.1.2. Veri Toplama Araçları

Ön çalışmada veri toplama aracı olarak Demografik Bilgi Formu, Manipülasyon Öyküsü ile Manipülasyon Kontrol Soruları, Adil Bulma, Mağdurla Empati, Mağdurla Benzerlik ve Duygular ve Mağdura Yardım Etme İsteği Ölçeği kullanılmıştır.

2.1.2.1. Manipülasyon Öyküsü ve Manipülasyon Kontrol Soruları

Dünya genelinde en sık karşılaşılan zorbalık türü olan sözel zorbalığı ve onu takip eden fiziksel zorbalığı içeren kısa bir vaka öyküsü oluşturulmuştur. Öyküde zorbalık mağdurunun sosyal kimliği değişimlenmiştir.

Bu amaçla oluşturulan öyküler şu şekildedir;

Öykü 1 (deney grubu 1): A. Suriye'den göç etmiş bir ailenin çocuğudur.

Bir grup öğrenci okul bahçesinde öğle yemeğini yemekte olan A.'nın yanına gelerek elindeki yemeği vermesini istemiştir. A. söyleneni yapmamıştır. Bunun üzerine öğrenciler A.'yı itip kakarak elindeki yemeği almış ve hakaret ederek diğer öğrenciler karşısında küçük düşürmüştür.

Öykü 2 (deney grubu 2): A. Kırşehirli bir ailenin çocuğudur.

Bir grup öğrenci okul bahçesinde öğle yemeğini yemekte olan A.'nın yanına gelerek elindeki yemeği vermesini istemiştir. A. söyleneni yapmamıştır. Bunun üzerine öğrenciler A.'yı itip kakarak elindeki yemeği almış ve hakaret ederek diğer öğrenciler karşısında küçük düşürmüştür.

Öykü 3 (kontrol grubu): Bir grup öğrenci okul bahçesinde öğle yemeğini yemekte olan A.'nın yanına gelerek elindeki yemeği vermesini istemiştir. A. söyleneni yapmamıştır. Bunun üzerine öğrenciler A.'yı itip kakarak elindeki yemeği almış ve hakaret ederek diğer öğrenciler karşısında küçük düşürmüştür.

Manipülasyon öyküsünden hemen sonra katılımcılara manipülasyon kontrol soruları verilmiştir. Katılımcılara yöneltilen manipülasyon kontrol soruları şunlardır:

1) Anlatılan olayı gözünüzde ne kadar canlandırabildiniz?

Hiç						Orta						Çok
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10		

2) A. nerelidir? (Lütfen yazınız)

3) A.'nın başına ne gelmiştir? (Lütfen aşağıya yazınız)

2.1.2.2. Bağımlı Değişken Ölçümleri

2.1.2.2.1. Adil Bulma, Mağdurla Empati, Mağdurla Benzerlik ve Duygular

Adil Bulma, Mağdurla Empati, Mağdurla Benzerlik ve Duygular ölçümleri 11’li Likert tipinde (0=hiç, 10=çok fazla) ölçekler üzerinden elde edilmiştir. Adil Bulma, üç maddeden, Mağdurla Empati ve Mağdurla Benzerlik iki maddeden oluşmaktadır. Bu ölçekler, Gezici-Yalçın ve arkadaşlarının (2017) çalışmasından alınmıştır. Ayrıca, rahatsızlık, kızgınlık ve üzüntü duygularını içeren üç maddelik duygu ölçümü alınmıştır. Adil bulma ölçeğinden alınan yüksek puan mağdurun başına gelenleri hak ettiğine yönelik katılımcının tutumunu göstermektedir. Empati ve benzerlik ölçeklerinden alınan yüksek puanlar ise mağdurla empati kurma ve benzerlik algısı eğilimine işaret etmektedir.

2.1.2.2.2. Yardım Etme İsteği Ölçeği

Araştırmacı tarafından geliştirilen bu ölçek 5’li Likert (0=Hiç katılmıyorum, 4=Tamamen katılıyorum) tipinde derecelendirilmiş olup öğrencilerin zorbalığa maruz kalmış kişiye yardım etme isteğini ölçmektedir. Ölçek 10 maddeden oluşmaktadır. Olumsuz anlam içeren maddeler (1., 3., 4., 7., 9. ve 10. maddeler) ters kodlanmıştır. Araştırmacı tarafından geliştirilen ölçek, diğer yardım etme ölçeklerinden farklı olarak genel yardım etme eğilimini değil, bağlama özgü (context spesifik) bir şekilde yardım etme isteğini ölçmektedir. Ölçek, akran zorbalığına maruz kalmış bir kişinin başına gelenler anlatıldıktan sonra katılımcılara sunulmuş ve böylece öyküde geçen kişiye yardım etme isteği elde edilmiştir. Ölçekle ilgili geçerlik ve güvenilirlik analizleri bulgular bölümünde aktarılmıştır. Ayrıca, ölçek maddeleri EK8’de sunulmuştur.

2.2. Bulgular

2.2.1. Öğrencilerin Demografik Bilgilerine Ait Bulgular

Katılımcı öğrencilerin 20'si (%47.6) kız; 22'si (%52.4) erkektir. Yaşları 12-15 arasında değişmekte olup yaş ortalaması 13.55'dir (SS=.89). Öğrencilerin annelerinin 11'i (%26.2) ilkokul, 9'u (%21.4) ortaokul, 14'ü (%33.3) lise, 7'si (%16.7) üniversite mezunu olup 1'i hakkında bilgi verilmemiştir. Babaların 2'si (%4.8) ilkokul, 11'i (%26.2) ortaokul, 15'i (%35.7) lise, 13'ü (%16.7) üniversite mezunu olup 1'i hakkında bilgi verilmemiştir. Demografik bulgular Tablo 2.1'de gösterilmiştir.

Tablo 2.1: Katılımcıların demografik bilgilerine ait bulgular

Yaş (Ort.=13.55,SS=.89)	Katılımcılar N (%)
Cinsiyet	
Kız	20 (%47.6)
Erkek	22 (%52.4)
Anne Eğitim	
İlkokul	11 (%26.2)
Ortaokul	9 (%21.4)
Lise	14 (%33.3)
Üniversite	7 (%16.7)
Baba Eğitimi	
İlkokul	2 (%4.8)
Ortaokul	11 (%26.2)
Lise	15 (%35.7)
Üniversite	13 (%16.7)

2.2.2. Manipülasyon Öyküleri ve Kontrol Sorularına Dair Bulgular

Bu tez kapsamında uygulanan manipülasyon öyküleri araştırmacı tarafından oluşturulmuştur. Bu öykülerin anlaşılıp anlaşılmadığı, hazırlanan manipülasyon kontrol sorularıyla test edilmiştir. Manipülasyon kontrolü için katılımcılara iki soru sorulmuştur: "A. nerelidir?", "A.'nın başına ne gelmiştir?". Bu her iki soruya da doğru yanıt veren katılımcıların verilerinin analiz edilmesi hedeflenmiştir. Katılımcıların tamamı bu iki soruya da doğru yanıt vermiştir.

Buna ek olarak, katılımcılara kendilerine sunulan hikâyede anlatılan olayı ne derece gözlerinde canlandırdıkları sorulmuştur. Katılımcılar, 11'li Likert tipi bir ölçüm

üzerinden bu soruya cevap vermişlerdir. Katılımcıların bu tek maddelik soruya verdikleri tepkinin ortalaması manipülasyon öyküsünü gözlerinde canlandırabildiklerini göstermiştir (Ort.=7.93, SS=2.413). Ayrıca öyküyü gözünde canlandırma açısından koşullar bir fark yaratmamıştır. Tek yönlü ANOVA analizi sonucunda koşullar arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür, $F(2,39)=1.937$, $p=.158$.

2.2.2. Yardım Etme İsteği Ölçeği Geçerlik ve Güvenirlik Analizleri

Öncelikle ölçek maddeleri normal dağılım açısından incelenmiştir. Bunun için, Çarpıklık (Skewness) ve Basıklık (Kurtosis) değerlerine bakılmış ve +3 ile -3 aralığı dışında kalan üç madde (1, 5, 7) ölçekten çıkarılmıştır (Byrne 2010). Ölçeğin Kaiser-Meyer-Olkin örneklem uygunluk değeri .767 ve Bartlett Sphericity Testi Ki-Karedeğeri 117.543 ($p<.05$) olup ölçek faktör analizine uygun bulunmuştur.

Faktör analizi sonucunda ölçeğin iki faktörlü bir yapıya sahip olduğu görülmüştür. Ölçek maddelerinden 4. madde yüklendiği boyutta anlam ifade etmediğinden çıkarılmıştır. Ölçek maddelerinin madde-toplam korelasyonları (-.16 ile .41) aralığındadır. 2., 6. ve 8. Maddelerin yüklenmiş olduğu (faktör yükleri sırasıyla .68, .56 ve .71'dir) ilk faktör aktif yardım etme davranışını ifade eden maddeler içerdiğinden *aktif yardım* alt boyutu, 3.,9.,10. Maddelerin yüklenmiş olduğu (faktör yükleri sırasıyla .84, .82 ve .90'dır) ikinci faktör pasif izleme davranışını içerdiğinden *seyirci kalma* alt boyutu olarak adlandırılmıştır. Aktif yardım alt boyutuna “Onlara bu davranışlarının yanlış olduğunu söylerim” ve seyirci kalma alt boyutuna ise “Bu durum onların arasındaki bir sorun olduğundan karışmamayı tercih ederim” maddeleri örnek verilebilir. Yapılan güvenirlilik analizi sonucunda Cronbach Alfa değerleri aktif yardım alt boyutu için .71 ve seyirci kalma alt boyutu için .84 bulunmuştur. Bu boyutlardan alınan yüksek puan yardım etme isteğinin yüksek olduğuna işaret etmektedir.

III. BÖLÜM

3. ÇALIŞMA 1

Bu çalışmada geliştirilen ve ilk kez bu tez kapsamında uygulanan manipülasyon öykülerinin araştırma amacına uygun olduğu tespit edilmiştir.

Akran zorbalığına maruz kalmış kişiye yardım etme isteğini ölçmek amacıyla araştırmacı tarafından geliştirilen ve ilk kez bu çalışmada uygulanan ölçek de ön çalışma verilerine göre geçerli ve güvenilir bir ölçektir ve esas çalışmada da bu ölçek kullanılmıştır.

3.1. Yöntem

3.1.1. Örneklem ve İşlem

Araştırmanın örneklemini Kırşehir Milli Eğitim İl Müdürlüğüne bağlı Cumhuriyet Ortaokulu'nda 7. Sınıf düzeyinde öğrenim gören 120 öğrenci (56 Kız ve 64 erkek) oluşturmaktadır. Araştırmaya toplam 131 öğrenci katılmış ancak manipülasyon kontrol sorularına doğru yanıt vermeyen 11 kişinin verisi analizlere dahil edilmemiştir. Araştırmaya katılan 120 ergenin yaş ortalaması 12.88'dir ($SS = .537$).

Uygulama, daha önceden Kırşehir Valiliği ve Milli Eğitim Müdürlüğü'nden gerekli izinlerin alındığı ve ön çalışmanın gerçekleştirildiği Cumhuriyet Ortaokulu'nda yapılmıştır. Okul müdürüyle asıl çalışmanın hangi tarih ve saatler arasında yapılacağı kararlaştırıldıktan sonra uygulama sınıf öğretmenlerinin eşliğinde ders saatleri içerisinde sınıf ortamında araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir. Katılımcılara

ölçeklere nasıl yanıt verecekleri konusunda açıklama yapılmış ve kendilerini rahatsız hissettikleri anda uygulamayı bitirebilecekleri bilgisi verilmiştir. Uygulama esnasında katılımcıların sorularına anında cevap verilmiştir.

Uygulamada katılımcılar seçkisiz olarak üç koşula atanmıştır. Bu koşullar, katılımcılara sunulan öykülerde zorbalığa maruz kalan mağdurun sosyal kimliğinin değişimlenmesi temelinde oluşturulmuştur. Birinci koşuldaki katılımcılara zorbalık mağdurunun Suriye'den göç etmiş bir ailenin çocuğu olduğu bilgisi verilmiştir. İkinci koşuldaki katılımcılara mağdurun Kırşehirli bir ailenin çocuğu olduğu ifade edilmiştir. Üçüncü koşulda ise katılımcılara mağdurun sosyal kimliği hakkında herhangi bir bilgi verilmemiştir (kontrol grubu). Uygulamada katılımcılara sırasıyla demografik bilgi formu, ahlaki uzaklaşma ölçeği, manipülasyon öyküsü, manipülasyon kontrol soruları, zorbalığı adil bulma, mağdurla benzerlik, mağdurla empati, duygular ve yardım etme isteği ölçekleri ve son olarak sığınmacılara yönelik tutum ile temas ölçekleri verilmiştir.

3.1.2. Veri Toplama Araçları

Asıl çalışmada veri toplama aracı olarak Demografik Bilgi Formu, Ahlaki Uzaklaşma Ölçeği, Manipülasyon Öyküsü, Manipülasyon Kontrol Soruları, Adil Bulma Ölçeği, Mağdurla Benzerlik Ölçeği, Mağdurla Empati Ölçeği, Duygular Ölçeği, Yardım Etme İsteği Ölçeği, Sığınmacılara Yönelik Tutum ve Temas ölçekleri kullanılmıştır. Aşağıda bu ölçeklerle ilgili verilmiştir.

3.1.2.1. Ahlaki Uzaklaşma Ölçeği

Araştırmada kullanılan Ahlaki Uzaklaşma Ölçeği (Moral Disengagement Scale), Bandura tarafından (1996) bireylerin ahlaki uzaklaşma mekanizmalarına ne sıklıkla başvurduğunu belirlemek amacıyla geliştirilmiştir. Ahlaki uzaklaşma ölçeğinden alınan yüksek puan bireyin ahlaki uzaklaşma eğiliminin yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. 27 Ölçek bireylerin ahlaki uzaklaşma sırasında başvurdukları sekiz sosyo-bilişsel mekanizmayı ölçen 32 maddeden oluşmaktadır. Bunlar: Meşrulaştırma, olumsuz davranışı olumlu etiketleme, olumsuz davranışı kıyaslama, sorumluluğu yayma,

sorumluluğu üstlenmeme, sonuçları çarpıtma, insandışılaştırma ve suçu mağdura yüklemidir (Gezici-Yalçın vd. 2016: 316).

Ahlaki Uzaklaşma Ölçeği maddelerinin normal dağılım gösterip göstermediği Çarpıklık ve Basıklık değerlerine bakılarak tespit edilmiştir. Byrne (2010) temel alınarak +3 ile -3 aralığı dışında kalan 7 madde (2, 11, 21, 22, 27, 30, 31) analizlerden çıkarılmıştır. Bu maddeler öğrenciler tarafından tam anlaşılmadığından aralık dışında kalmış olabilir. Ölçeğin mevcut örneklem için güvenilirlik değerine bakılmış ve Cronbach Alfa katsayısı .75 bulunmuştur. Ahlaki Uzaklaşma Ölçeği EK 1'de sunulmuştur.

3.1.2.2. Manipülasyon Öyküsü ve Manipülasyon Kontrol Soruları

Katılımcılara mağdurun sosyal kimliğinin değiştiği öyküler sunulmuştur.

Bu amaçla oluşturulan öyküler şu şekildedir;

Öykü 1 (deney grubu 1): A. Suriye'den göç etmiş bir ailenin çocuğudur.

Bir grup öğrenci okul bahçesinde öğle yemeğini yemekte olan A.'nın yanına gelerek elindeki yemeği vermesini istemiştir. A. söyleneni yapmamıştır. Bunun üzerine öğrenciler A.'yı itip kakarak elindeki yemeği almış ve hakaret ederek diğer öğrenciler karşısında küçük düşürmüştür.

Öykü 2 (deney grubu 2): A. Kırşehirli bir ailenin bir ailenin çocuğudur.

Bir grup öğrenci okul bahçesinde öğle yemeğini yemekte olan A.'nın yanına gelerek elindeki yemeği vermesini istemiştir. A. söyleneni yapmamıştır. Bunun üzerine öğrenciler A.'yı itip kakarak elindeki yemeği almış ve hakaret ederek diğer öğrenciler karşısında küçük düşürmüştür.

Öykü 3 (kontrol grubu): Bir grup öğrenci okul bahçesinde öğle yemeğini yemekte olan A.'nın yanına gelerek elindeki yemeği vermesini istemiştir. A. söyleneni

yapmamıştır. Bunun üzerine öğrenciler A.'yı itip kakarak elindeki yemeği almış ve hakaret ederek diğer öğrenciler karşısında küçük düşürmüştür.

Manipülasyon öyküsünden hemen sonra katılımcılara manipülasyonu kontrol etmek amacıyla oluşturulan sorular yöneltilmiştir. Manipülasyon kontrol soruları şu şekildedir;

1) Anlatılan olayı gözünüzde ne kadar canlandırabildiniz?

Hiç **Orta** **Çok**

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

2) A. nerelidir? (Lütfen yazınız) _____

3) A.'nın başına ne gelmiştir? (Lütfen aşağıya yazınız)

3.1.2.3. Bağımlı Değişken Ölçümleri

3.1.2.3.1. Adil Bulma, Mağdurla Empati, Mağdurla Benzerlik ve Duygular

Gezici-Yalçın ve diğerlerinin (2017) geliştirdiği Adil Bulma, Mağdurla Benzerlik, Mağdurla Empati ve Duygular ölçekleri kullanılmıştır. Adil bulma ölçeğinden alınan yüksek puan mağdurun başına gelenleri hak ettiğine yönelik katılımcının tutumunu göstermektedir. Empati ve benzerlik ölçeklerinden alınan yüksek puanlar ise mağdurla empati kurma ve benzerlik eğilimine işaret etmektedir. Tüm bu ölçümler 11' li Likert tipinde (0= hiç, 10= çok fazla) derecelendirmeye sahiptir. Ölçeklerin iç tutarlık katsayıları sırasıyla, Adil Bulma Ölçeği için $\alpha = 0.67$, Mağdurla Empati Ölçeği için $\alpha = 0.75$, Mağdurla Benzerlik Ölçeği için $\alpha = 0.58$ ve Duygular ölçeği için $\alpha = 0.82$ olarak bulunmuştur.

3.1.2.3.2. Yardım Etme İsteği Ölçeği

Araştırmacının kendisinin ilgili literatür taraması ardından geliştirdiği ve ön çalışmada ilk defa uygulanan yardım etme isteği ölçeği, 10 maddeden oluşmaktadır. Ölçek maddeleri 5'li Likert tipi (1=hiç, 5=çok fazla) derecelendirmeye sahiptir. Ön çalışmada ilk kez uygulanan ölçeğin madde analizlerinin ve faktör analizi sonuçlarının örneklemin küçük olmasından kaynaklı farklı sonuçlara yol açmış olabileceği düşüncesiyle asıl çalışmada ölçeğin tüm maddeleri uygulanmış ve geçerlik-güvenirlik analizleri tekrar edilmiştir. Ölçeğin normallik dağılımı incelenmiş ve Çarpıklık ve Basıklık değerleri +3 ile -3 aralığı dışında kalan üç madde (1,4,5) ölçekten çıkarılmıştır (Byrne 2010).

Kaiser-Meyer-Olkin örneklem uygunluk değeri .771 ve Bartlett Sphericity Testi Ki-Karedeğeri 242.597 ($p < .05$) olan ölçeğin faktör analizine uygun olduğu bulunmuştur. Faktör analizi sonucunda ön çalışma ile tutarlı olarak ölçeğin iki faktörlü bir yapıya sahip olduğu görülmüştür. İki faktör toplam varyansın %61.07'sini açıklamaktadır. Ölçeğin 7. maddesi her iki boyuta da yüklendiği için çıkarılmıştır. Ölçek maddelerinin madde-toplam korelasyonları 0.33 ile 0.63 aralığındadır. Faktör analizi sonuçlarında elde edilen iki faktörlü ölçek yapısı ön çalışmanın bulgularıyla tutarlılık göstermektedir. Buna göre ölçeğin 2. ,6. ve 8. maddelerinin yüklenmiş olduğu (faktör yükleri sırasıyla .83, .85 ve .82'dir.) ilk faktör aktif yardım etme davranışını ifade eden maddeler içerdiğinden *aktif yardım* alt boyutu, 3., 9. ve 10. maddelerin yüklenmiş olduğu (faktör yükleri sırasıyla .71, .73 ve .74'tür) ikinci faktör pasif izleme davranışını içerdiğinden *seyirci kalma* alt boyutu olarak adlandırılmıştır. Yapılan güvenirlik analizi sonucunda Cronbach Alfa değerleri aktif yardım alt boyutu için 0.81 ve seyirci kalma alt boyutu için 0.61 bulunmuştur. Sonuçlar Tablo 3.1'de sunulmuştur.

Tablo 3.1: Yardım etme isteği ölçeği maddelerinin faktör yükleri ve madde-toplam korelasyonları

Madde	Faktör 1 Aktif Yardım	Faktör 2 Seyirci Kalma	Madde-toplam korelasyonları
2. Böyle bir durum gördüğümde zarar gören öğrenciye yardım etmek benim sorumluluğumdadır.	.83		.63
3. Bu durum onların arasındaki bir sorun olduğundan karışmamayı tercih ederim.		.71	.59
6. Onlara bu davranışlarının yanlış olduğunu söylerim.	.85		.62
8. A.yı rahat bırakmalarını söylerim.	.82		.53
9. Tek başıma A.ya yardım edemem.		.73	.33
10. Bazen böyle şeyler olabilir müdahale etmek doğru değildir.		.74	.45

3.1.2.3.3. Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Tutum Ölçeği

Araştırmacı tarafından geliştirilen ölçek 5'li Likert (0=Hiç katılmıyorum, 4=Tamamen katılıyorum) tipinde hazırlanan 11 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin 11. maddesi diğer maddelerden farklı olarak olumsuz tutum içerdiğinden veri girişinde ters kodlanmıştır. Çarpıklık ve Basıklık değeri +3 ile -3 aralığı dışında kalan 4. madde analizlere dahil edilmemiştir (Byrne 2010). Kaiser-Meyer-Olkin örneklem uygunluk değeri .829 ve Bartlett Sphericity Testi Ki-Karedeğeri 595.161 ($p < .05$) olup ölçek faktör analizine uygun bulunmuştur.

Ölçek maddelerinin madde-toplam korelasyonları 0.27 ile 0.71 aralığındadır. Yapılan faktör analizi sonucunda ölçeğin üç faktörlü bir yapıya sahip olduğu görülmüştür. Birinci faktör toplam varyansın %31.98'ini, ikinci faktör % 26.46'sını, üçüncü faktör ise % 13.48'ini açıklamaktadır. Üç faktör toplam varyansın % 71.92'sini açıklamaktadır. 5., 6., 7., 8. ve 9. maddelerin yüklenmiş olduğu (faktör yükleri sırasıyla .69, .79, .81, .84 ve .58'dir) ilk faktör bireyin tutumları üzerindeki aile ve çevre etkisini içerdiğinden *dışsal motivasyon*, 1., 2. ve 3. maddelerin yüklenmiş olduğu (faktör yükleri sırasıyla .85, .85 ve .81'dir) ikinci faktör yardım etmeye yönelik motivasyon ve duyguları içerdiğinden *içsel motivasyon*, 10. ve 11. maddelerin yüklenmiş olduğu (faktör yükleri sırasıyla .64 ve .88'dir) üçüncü faktör göçmen karşıtlığı tutumunu ifade ettiğinden *göçmen karşıtlığı* boyutu olarak adlandırılmıştır. Dışsal motivasyon alt

boyutuna, “Ailem Suriyeli çocuklarla iyi geçinmem gerektiğini söyler”, içsel motivasyon alt boyutuna “Türkiye’de yaşayan Suriyeli çocuklara yardım etmek isterim” ve göçmen karşıtlığı alt boyutuna “Suriyeli göçmenler bir an önce ülkelerine geri dönmeli” maddeleri örnek olarak verilebilir. Dışsal motivasyon ile içsel motivasyon alt boyutlarının Cronbach Alfa değerleri 0.86’dır. Göçmen karşıtlığı alt boyutunda yer alan iki maddenin korelasyon değeri orta düzeydedir ($r=.36$ $p<.05$). Bu ölçekten alınan yüksek puanlar sığınmacılara yönelik olumlu tutumları yansıtmaktadır. Faktör analizi bulguları Tablo 3.2’de gösterilmiştir.

Tablo 3.2: Suriyeli sığınmacılara yönelik tutum ölçeği maddelerinin faktör yükleri ve madde-toplam korelasyonları

	Faktör 1 Dışsal Norm	Faktör 2 İçsel Norm	Faktör 3 Göçmen Karşıtlığı	Madde-toplam Korelasyonları
1. Suriye’den göç etmiş insanlar için üzülüyorum.		.85		.65
2. Ülkesinden göç etmek zorunda kalan insanlara yardım etmek gerekir.		.85		.63
3. Türkiye’de yaşayan Suriyeli çocuklara yardım etmek isterim.		.81		.63
1. Ailem Suriyeli çocuklara yardımcı olmam gerektiğini söyler.	.69			.65
2. Ailem Suriyeli çocuklarla iyi geçinmem gerektiğini söyler.	.79			.70
3. Öğretmenlerimiz Suriyeli arkadaşlarımızla iyi geçinmemizi söyler.	.81			.71
4. Öğretmenlerimiz Suriyeli arkadaşlarımıza yardımcı olmamız gerektiğini söyler.	.84			.57
5. Haberlerde sıklıkla Suriyelilerin yaşadığı zorlukları izlerim ve onlara yardım etmek isterim.	.58			.58
6. Suriyeli göçmenler Türkiye’de istedikleri kadar kalabilmeli.			.64	.54
7. Suriyeli göçmenler bir an önce ülkelerine geri dönmeli.			.88	.27

3.1.2.3.4. Suriyeli Sığınmacılarla Temas Ölçeği

Öğrencilerin Suriyeli sığınmacılar ile kurdukları teması ve bu temasın sıklığını ölçmek amacıyla Özdemir (2017)’in yüksek lisans tezinde kullandığı ölçek uygulanmıştır. Özdemir (2017) bu ölçeği, Wagner ve arkadaşlarının (2006) çalışmasına dayanarak geliştirmiştir. Toplam 10 soru ile ergenlerin sınıfta, komşuları, akrabaları ve arkadaşları arasında hiç Suriyeli tanıdığı olup olmadığı sorulmuştur. Ayrıca buna ek olarak Suriyelilerle mahallede, okulda ya da diğer sosyal ortamlarda ne sıklıkla birlikte vakit geçirdikleri sorulmuştur. Bunun için katılımcılara işaretlemeleri amacıyla “Hiç,

ayda bir, haftada bir, haftada birden fazla, her gün” şeklinde seçenekler sunulmuştur. Temas ölçeğinden alınan yüksek puan mültecilerle yakın temas işaret etmektedir. Temas puanları hesaplanırken katılımcıların sıklık ile ilgili soruya verdikleri yanıtlar toplanarak genel bir temas puanı elde edilmiştir. Mevcut örneklem için ölçeğin güvenilirlik katsayısı görece düşük çıkmıştır ($\alpha = .49$).

3.2. Bulgular

Araştırma verileri toplandıktan sonra manipülasyon kontrol sorularına doğru yanıt vermeyen katılımcıların (11 kişi, katılımcıların %8.4’ü) verileri ayıklanmış ve geriye kalan 120 kişiden elde edilen veriler bilgisayar ortamına aktararak analizler için hazır duruma getirilmiştir. Araştırma verilerinin analizinde SPSS 22.0 paket programı kullanılmıştır. Değişkenlerin analizinde, bağımsız gruplar için t-testi, tek yönlü ve iki yönlü ANOVA analizi, basit doğrusal regresyon ve aracılık analizi kullanılmıştır.

3.2.1. Öğrencilerin Demografik Bilgilerine Ait Bulgular

Araştırmada verileri analiz edilen 120 öğrencinin 56’sı (%46.7) kız; 64’ü (%53.3) erkektir. Yaşları 12-15 arasında değişmekte olup yaş ortalaması 12.88’dir ($SS = .54$). Öğrencilerin annelerinin 10’u (% 8.3) ilkokul, 17’si (% 14.2) ortaokul, 47’si (% 39.2) lise, 46’sı (% 38.3) üniversite mezunudur. Babaların 5’i (% 4.2) ilkokul, 8’i (% 6.7) ortaokul, 33’ü (% 27.5) lise, 73’ü (% 60.8) üniversite mezunu olup 1’i hakkında bilgi elde edilmemiştir. Demografik bulgular Tablo 3.3’te gösterilmiştir.

Tablo 3.3: Katılımcıların demografik bilgilerine ait bulgular

Yaş (Ort.=12.88, SS=.54)	Katılımcılar N(%)
Cinsiyet	
Kız	56 (%46.7)
Erkek	64 (%53.3)
Anne Eğitim	
İlkokul	10 (%8.3)
Ortaokul	17 (%14.2)
Lise	47 (%39.2)
Üniversite	46 (%38.3)
Baba Eğitim	
İlkokul	5 (%4.2)
Ortaokul	8 (%6.7)
Lise	33 (%27.5)
Üniversite	73 (%60.8)

3.2.2. Manipülasyon Kontrol Sorularına Dair Bulgular

Araştırmada yapılan manipülasyonu kontrol amacıyla katılımcılara yöneltilen üç sorudan ikisi açık uçludur: “A. nerelidir?”, “A’nın başına ne gelmiştir?”. Bunları doğru bir şekilde yanıtlayan katılımcıların verileri analize dâhil edilmiştir. Katılımcıların %91.6’sı bu iki kontrol sorusuna da doğru yanıt vermiştir. On birli Likert tipi derecelendirmeye sahip olan “Anlatılan olayı gözünüzde ne kadar canlandırabildiniz?” sorusuna verilen yanıtlar ise analiz edilmiştir. Katılımcıların verilen olayı ne derece gözlerinde canlandırabildiklerine dair kontrol maddesinin ortalaması görece yüksektir (Ort= 7.80, SS= 2.281). Bu soruya verilen cevapların koşullara göre farklılaşıp farklılaşmadığına tek yönlü ANOVA analiziyle bakılmıştır. Analiz sonucunda koşullar arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür, $F(2, 119) = 1.035, p = .358$.

3.2.3. Sığınmacılarla Temasa Dair Bulgular

3.2.4. Ortalamalar Arası Farklar

3.2.4.1. Cinsiyetin Ahlaki Uzaklaşma Düzeyine Etkisi

Ahlaki uzaklaşma düzeyinin cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığı bağımsız gruplar için t-testi kullanılarak incelenmiştir. Araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyeti,

ahlaki uzaklaşma puanları üzerinde bir fark yaratmamıştır [$t(118)= 1.253, p= .213$]. Bulgular Tablo 3.4'te gösterilmiştir.

Tablo 3.4: Cinsiyetin Ahlaki Uzaklaşma Düzeyine Etkisine Dair Bulgular

	N	\bar{X}	SS	t	p
Erkek	64	31.57	13.94	1.253	0.213
Kız	56	28.64	11.37		

3.2.4.2. Cinsiyetin, Mağdurun Sosyal Kimliğinin ve Ahlaki Uzaklaşma Düzeyinin Yardım Etme İsteği Üzerindeki Etkisi

Katılımcıların ahlaki uzaklaşma puanları, medyan esas alınarak düşük ahlaki uzaklaşma (N=70) ve yüksek ahlaki uzaklaşma (N=50) olmak üzere iki düzeye ayrılmıştır. Daha sonra yapılan 2 (katılımcının cinsiyeti: kız, erkek) x 3 (mağdurun sosyal kimliği: Suriyeli, Kırşehirli, kontrol grubu) x 2 (ahlaki uzaklaşma düzeyi: yüksek, düşük) ANOVA analizine göre öğrencilerin cinsiyeti, mağdurun sosyal kimliği ve ahlaki uzaklaşma düzeyinin mağdura yardım etme isteği üzerindeki temel etkileri istatistiksel olarak anlamlı değildir. Kız ve erkek öğrenciler arasında yardım etme isteği açısından farklılık yoktur. Ayrıca mağdurun sosyal kimliği ve katılımcıların ahlaki uzaklaşma düzeyi yardım etme isteği üzerinde belirleyici olmamıştır. Ancak, üç faktörlü ANOVA sonucuna göre cinsiyetin ahlaki uzaklaşma düzeyi ile birlikte seyirci kalma isteği üzerinde ortak etkisi anlamlıdır, $F(1, 108)= 4.11 p= .045$. Düşük ahlaki uzaklaşma düzeyine sahip erkek katılımcıların (Ort.= 9.90) seyirci kalma isteği, yüksek ahlaki uzaklaşma düzeyine sahip katılımcılardan (Ort.= 8.04) daha fazladır; kızlarda ise yüksek ahlaki uzaklaşma düzeyine sahip katılımcıların (Ort.= 8.77) seyirci kalma isteği düşük ahlaki uzaklaşma düzeyine sahip katılımcılardan (Ort.= 8.44) daha fazladır. Bulgular Tablo 3.5'te ve 3.6'da gösterilmiştir.

Tablo 3.5: Cinsiyet ve Ahlaki Uzaklaşma Düzeyinin Yardım Etme İsteği Üzerindeki Ortak Etkisine Dair Bulgular

	Sd	F	p
Seyirci Kalma	(1, 108)	4.11	0.45

Tablo 3.6: Cinsiyet ve Ahlaki Uzaklaşma Düzeyinin Yardım Etme İsteği Üzerindeki Ortak Etkisine Dair Ortalamalar

	Düşük AU	Yüksek AU
Kız	8.44	8.77
Erkek	9.90	8.04

3.2.4.3. Cinsiyetin Ahlaki Uzaklaşma Düzeyinin ve Mağdurun Sosyal Kimliğinin Adil Bulma, Mağdurla Benzerlik ve Empati Kurma ile Duygular Üzerindeki Etkisi

Cinsiyetin adil bulma üzerine temel etkisi anlamlıdır, $F(1,119)= 7.64$ $p= .007$. Kız ve erkek öğrenciler adalet algıları yönünden farklılaşmaktadır. Erkekler (Ort.=3.48), mağdurun başına gelenleri kızlara (Ort.=1.11) göre daha adil bulmaktadır.

Cinsiyetin mağdurla benzerlik algılamaya üzerine temel etkisi anlamlıdır, $F(1, 119)= 7.15$ $p=.009$. Kızların (Ort.= 4.08) mağdurla benzerlik kurma puanları, erkeklere (Ort.= 2.10) göre daha yüksektir. Ayrıca benzerlik algılamaya üzerinde cinsiyet ve ahlaki uzaklaşma düzeyinin etkileşim etkisi vardır, $F(1, 108)= 4.25$ $p= .042$. Düşük ahlaki uzaklaşma düzeyine sahip erkek katılımcıların (Ort.= 2.42) mağdurla benzerlik kurma puanları, yüksek ahlaki uzaklaşma düzeyine (Ort.= 1.71) sahip katılımcılardan daha yüksektir. Kız öğrencilerde ise yüksek ahlaki uzaklaşma düzeyinde olanların (Ort.= 5.37) mağdurla benzerlik algılamaya puanları, düşük ahlaki uzaklaşma düzeyinde olanlara (Ort.= 3.40) göre daha yüksektir. Bulgular Tablo 3.7’de ve 3.8’de gösterilmiştir.

Tablo 3.7: Cinsiyet ve Ahlaki Uzaklaşma Düzeyinin mağdurla benzerlik kurma Üzerindeki Ortak Etkisi

	Sd	F	p
Seyirci Kalma	(1,108)	4.11	0.45

Tablo 3.8: Cinsiyet ve ahlaki uzaklaşma düzeyinin mağdurla benzerlik kurma üzerindeki ortak etkisine dair ortalamalar

	Düşük AU	Yüksek AU
Kız	3.40	5.37
Erkek	2.42	1.71

Cinsiyetin kızgınlık duygusu üzerindeki temel etkisi anlamlıdır, $F(1, 119)= 6.35$ $p=.013$. Kız ve erkek öğrenciler kızgınlık duyguları yönünden farklılaşmaktadır. Kızların (Ort.= 8.98) kızgınlık puanları erkeklere (Ort.= 7.75) göre anlamlı bir şekilde daha yüksektir. Analiz sonuçları Tablo 3.9’da gösterilmiştir.

Tablo 3.9: Cinsiyetin bağımlı değişkenler üzerindeki ANOVA sonuçları

	Sd	F	P	η^2
Adil Bulma	(1,119)	7,92	.006	.065
Mağdurla Benzerlik	(1,119)	7,15	.009	.059
Kızgınlık	(1,119)	6,35	.013	.053

3.2.4.4. Cinsiyetin, Mağdurun Sosyal Kimliğinin ve Ahlaki Uzaklaşma Düzeyinin Sığınmacılara Yönelik Tutum Üzerindeki Ortak Etkisi

Yapılan 2 (katılımcının cinsiyeti: kız, erkek) x 3 (mağdurun sosyal kimliği: Suriyeli, Kırşehirli, kontrol grubu) x 2 (ahlaki uzaklaşma düzeyi: yüksek, düşük) ANOVA analizinde öğrencilerin cinsiyeti ve mağdurun sosyal kimliğinin değiştiği koşul türünün sığınmacılara yönelik tutum üzerindeki temel etkileri istatistiksel olarak anlamlı değildir. Ahlaki uzaklaşma düzeyinin tutumun göçmen karşıtlığı boyutu [$F(1, 108)= 4.08$, $p= .046$] ile dışsal motivasyon boyutu [$F(1, 108)= 5.56$, $p= .020$] üzerindeki temel etkisi ise anlamlıdır. Göçmen karşıtlığı boyutunda olumlu tutumlar düşük ahlaki uzaklaşma düzeyinde (Ort.= 4.30), yüksek ahlaki uzaklaşma düzeyine (Ort.= 3.41) göre daha fazladır. Dışsal motivasyon boyutunda da düşük ahlaki uzaklaşma düzeyindeki katılımcıların puanı (Ort.= 13.6), yüksek ahlaki uzaklaşma düzeyindeki katılımcılara göre (Ort.= 11.2) daha fazladır.

ANOVA analizi Dışsal motivasyon alt boyutunda cinsiyet ile ahlaki uzaklaşmanın [$F(1, 108)= 4.30$, $p= .041$] ve cinsiyet ile koşul türünün [$F(1, 108)= 4.78$, $p= .010$] ortak etkisi olduğunu göstermiştir. Düşük ahlaki uzaklaşma düzeyine sahip kızların ortalaması (Ort.= 15.05), düşük ahlaki uzaklaşma düzeyine sahip erkeklere göre (Ort.= 12.21) daha yüksektir. Ayrıca koşula baktığımızda erkeklerde mağdurun yerli olduğu koşulda kızlarda ise mağdurun Suriyeli olduğu koşulda ortalamalar daha yüksektir.

Tutumun içsel motivasyon alt boyutu üzerinde cinsiyet ile koşulun [$F(2,108)=3.24$, $p=.043$] ve cinsiyet ile ahlaki uzaklaşma düzeyinin [$F(1,108)=6.29$, $p=.014$] ortak etkisi olduğu görülmüştür. İçsel motivasyon erkeklerde kontrol grubunda (Ort.=10.51), kızlarda ise mağdurun yerli olduğu koşulda (Ort.=10.05) daha yüksektir. Ayrıca erkeklerde düşük ahlaki uzaklaşma düzeyinde (Ort.=10.62), kızlarda ise yüksek ahlaki uzaklaşma düzeyinde (Ort.=10.18) içsel motivasyon tutumunun daha yüksek olduğu görülmüştür. Bulgular Tablo 3.10'da, 3.11'de ve 3.12'de gösterilmiştir.

Tablo 3.10: Ahlaki uzaklaşma düzeyinin sığınmacılara yönelik tutum üzerindeki etkisi

	Sd	F	p
Dışsal motivasyon	(1,108)	4.08	.046
Göçmen karşıtlığı	(1,108)	5.56	.020

Tablo 3.11: Cinsiyetin ve mağdurun sosyal kimliğinin sığınmacılara yönelik tutum üzerindeki ortak etkisi

	Sd	F	p
İçsel motivasyon	(2,108)	3,24	.043
Dışsal motivasyon	(1,108)	4,78	.010

Tablo 3.12: Cinsiyetin ve ahlaki uzaklaşma düzeyinin sığınmacılara yönelik tutum üzerindeki ortak etkisi

	Sd	F	p
İçsel motivasyon	(1,108)	6.29	.014
Dışsal motivasyon	(1,108)	4.30	.041

3.2.5. Değişkenler Arası İlişkiler

Tablo 3.13: Mağdurun yerli olduğu koşulda değişkenlerin birbirleriyle ilişkilerine dair korelasyon analizi sonuçları

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1. Ahlaki Uzaklaşma	1	.02	-.13	.29	.08	-.17	.04	-.30	-.00	-.04	-.38*	-.34*	-.24
2. Aktif Yardım		1	.39*	-.24	-.07	.30	.81**	.08	-.15	-.24	.33*	.29	.18
3. Seyirci Kalma			1	-.09	-.25	.19	.66**	.01	.02	.09	.13	.07	-.05
4. Adil Bulma				1	.19	-.07	-.08	.08	.45**	.05	-.22	-.27	-.15
5. Mağdurla Benzerlik					1	.14	-.08	-.34**	-.20	-.18	-.11	-.11	.10
6. Mağdurla Empati						1	.18	-.04	-.03	-.38*	.10	.33*	.17
7. İçsel motivasyon							1	.00	-.20	-.07	.22	.07	.01
8. Dışsal motivasyon								1	.36*	.24	.11	.28	.13
9. Göçmen Karşıtlığı									1	.09	.08	.20	.04
10. Sığınmacılarla Temas										1	-.08	-.15	-.12
11. Rahatsızlık											1	.56**	.47**
12. Üzüntü												1	.54**
13. Kızgınlık													1

Tablo 3.14: Mağdurun sığınmacı olduğu koşulda değişkenlerin birbirleriyle ilişkilerine dair korelasyon analizi sonuçları

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1. Ahlaki Uzaklaşma	1	.16	-.12	.25	-.03	.02	.04	-.20	-.36*	.06	.07	-.07	.06
2. Aktif Yardım		1	.28	-.52**	.28	.48**	.73**	.30	.21	.08	.65**	.55**	.72**
3. Seyirci Kalma			1	-.50**	.27	.28	.68**	.37*	.31	-.10	.49**	.44**	.36*
4. Adil Bulma				1	-.07	-.27	-.69**	-.54**	-.38*	.05	-.62**	-.32*	-.52**
5. Mağdurla Benzerlik					1	.44**	.28	.22	-.03	.21	.23	.29	.08
6. Mağdurla Empati						1	.39*	.09	.19	.14	.56**	.68**	.47**
7. İçsel motivasyon							1	.00	-.20	-.12	.75**	.48**	.61**
8. Dışsal motivasyon								1	.36*	.28	.37*	.38*	.39*
9. Göçmen Karşıtlığı									1	.03	.27	.40*	.38*
10. Sığınmacılarla Temas										1	.05	.18	.08
11. Rahatsızlık											1	.71**	.71**
12. Üzüntü												1	.76**
13. Kızgınlık													1

**p<.05, *p<.01

Tablo 3.15: Kontrol grubunda değişkenlerin birbirleriyle ilişkilerine dair korelasyon analizi sonuçları

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1. Ahlaki Uzaklaşma	1	-.28	-.24	.08	-.05	.03	-.22	-.18	-.14	-.12	-.27	-.26	.07
2. Aktif Yardım		1	.60**	-.21	.00	.04	.73**	.38*	.29	.28	.11	.19	.34*
3. Seyirci Kalma			1	.02	-.31*	.25	.77**	.27	.24	.14	.05	.17	.26
4. Adil Bulma				1	-.07	-.03	-.08	-.50**	-.11	-.08	-.48**	-.44**	-.21
5. Mağdurla Benzerlik					1	.24	-.07	-.10	.20	-.01	.15	-.05	.12
6. Mağdurla Empati						1	.31*	-.09	.08	.01	.47**	.29	.43**
7. İçsel motivasyon							1	.23	.29	.18	.04	.08	.29
8. Dışsal motivasyon								1	.56*	.17	.15	.34*	.24
9. Göçmen Karşıtlığı									1	-.21	.02	.17	.36*
10. Sığınmacularla Temas										1	.12	-.12	.05
11. Rahatsızlık											1	.77**	.31*
12. Üzüntü												1	.41*
13. Kızgınlık													1

**p<.05, *p<.01

Yapılan korelasyon analizi sonucunda araştırmaya katılan bireylerin ahlaki uzaklaşma puanları ile aktif yardım etme ve seyirci kalma puanları arasında hiçbir koşul türünde anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Değişkenler arasında negatif bir korelasyon olmasına rağmen $p > .05$ olduğundan istatistiksel olarak anlam ifade etmemektedir.

Ahlaki uzaklaşma düzeyinin diğer bağımlı değişkenler ile ilişkisine baktığımızda, mağdurun Suriyeli olduğu koşulda ahlaki uzaklaşma düzeyi ile tutumun göçmen karşıtlığı alt boyutu ($r = -.36$, $p = .028$) arasında negatif korelasyon söz konusudur. Dolayısıyla bireylerdeki göçmen karşıtı tutumların ahlaki uzaklaşma düzeyini artırdığını aynı şekilde ahlaki uzaklaşma düzeyinin de göçmen karşıtı tutumları artırdığını söylemek mümkündür. Ahlaki uzaklaşma düzeyi ile tutumun diğer alt boyutları arasında hiçbir koşul türünde ilişki bulunmamıştır.

Duygular ile ahlaki uzaklaşma düzeyi arasında yalnızca mağdurun yerli olduğu koşulda anlamlı sonuç elde edilmiştir. Ahlaki uzaklaşma düzeyi ile rahatsızlık ($r = -.38$, $p = .016$) ve üzüntü ($r = -.34$, $p = .029$) duyguları arasında negatif bir ilişki olduğu görülmüştür. Ancak adil bulma, mağdurla benzerlik ve empati kurma ile ahlaki uzaklaşma düzeyi arasında herhangi bir koşulda anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır.

Yardım etme isteği ile Suriyeli sığınmacılara yönelik tutum ilişkisi incelendiğinde mağdurun yerli olduğu koşulda tutumun içsel motivasyon alt boyutu ile aktif yardım etme isteği ($r = .81, p = .000$) ve seyirci kalma isteği ($r = .66, p = .000$) arasında pozitif yüksek bir korelasyon söz konusudur. Mağdurun Suriyeli olduğu koşulda tutumun içsel motivasyon alt boyutu ile aktif yardım etme isteği ($r = .73, p = .000$) ve seyirci kalma isteği ($r = .68, p = .000$) pozitif yönlü ilişki bulunmuştur. Ayrıca dışsal motivasyon alt boyutu ile seyirci kalma isteği arasında da ($r = .37, p = .022$) pozitif bir ilişki vardır. Kontrol grubuna baktığımızda ise aktif yardım etme isteği ile içsel motivasyon ($r = .73, p = .000$) ve dışsal motivasyon ($r = .37, p = .015$) alt boyutunda; seyirci kalma isteği ile içsel motivasyon alt boyutunda ($r = .77, p = .000$) anlamlı ilişkiye rastlanmıştır.

Mağdurun Suriyeli olduğu koşulda aktif yardım etme isteği ile zorbalığı adil bulma ($r = -.52, p = .001$) arasında negatif, mağdurla empati kurma ($r = .48, p = .002$) arasında pozitif yönlü bir ilişki söz konusudur. Ayrıca seyirci kalma isteği ile zorbalığı adil bulma ($r = .50, p = .001$) arasında da negatif bir ilişki olduğu görülmüştür. Kontrol grubunda ise, seyirci kalma isteği ile mağdurla algılanan benzerlik ($r = -.31, p = .048$) arasında negatif yönlü bir ilişki söz konusudur.

Duyguların yardım etme isteği ile ilişkisi incelendiğinde mağdurun yerli olduğu koşulda aktif yardım etme isteği ile rahatsızlık ($r = .33, p = .036$); kontrol grubunda ise aktif yardım etme isteği ile kızgınlık ($r = .34, p = .028$) duyguları arasında pozitif yönlü bir ilişki söz konusudur. Mağdurun Suriyeli olduğu koşulda ise hem aktif yardım etme hem de seyirci kalma isteği ile duygular pozitif yönlü bir ilişkiye sahiptir.

Mağdurun yerli olduğu koşulda Sığınmacılarla kurulan temas ile empati arasında negatif korelasyon ($r = -.38, p = .014$) olduğu görülmüştür. Hiçbir koşul türünde sığınmacılar ile temas ve yardım etme isteği arasında bir ilişkiye rastlanmaması Suriyelilerle kurulan temasın yok denecek kadar az olmasının bir sonucu olabilir. Korelasyon değerleri Tablo 3.13, 3.14 ve 3.15’de gösterilmiştir.

3.2.6. Aracı Değişken Analizleri

Tez araştırmamızda bazı değişkenlerin aracılık rolü Baron ve Kenny (1986)'nin aracılık analizi için öne sürdüğü koşullar doğrultusunda incelenmiştir. Baron ve Kenny'e göre aracılık analizinin yapılabilmesi için bazı temel ölçütler vardır. Bu ölçütlerden ilki aracı değişken ile bağımsız değişken arasındaki ilişkinin anlamlı olmasıdır. Diğer ölçüt bağımsız değişken ile bağımlı değişken arasında anlamlı ilişkinin olmasıdır. Aracı değişken ile bağımsız değişken regresyon analizine birlikte girildiğinde bağımlı değişken ile ilişkinin anlamlı olması üçüncü koşuldur. Son koşul ise bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerindeki etkisinin aracı değişken analize dâhil edildiğinde ortadan kalkması ya da anlamlı ölçüde düşmesidir. Etki tamamen ortadan kalkıyorsa aracı değişken tam aracılık rolü üstleniyordur. Etki ortadan kalkmasa bile anlamlı bir düşüş söz konusu ise aracı değişkenin kısmi aracılık rolü vardır (Baron ve Kenny 1986: 1176).

Bu koşullar doğrultusunda aracılık analizine geçmeden önce değişkenler arasındaki ilişkilere korelasyon analizi ile bakılmıştır (bkz. Tablo 3.13, 3.14, 3.15). Aracılık analizi koşullarını sağlayan değişkenler için aracılık analizi gerçekleştirilmiştir. Bu analizler sırasıyla aşağıda sunulmuştur.

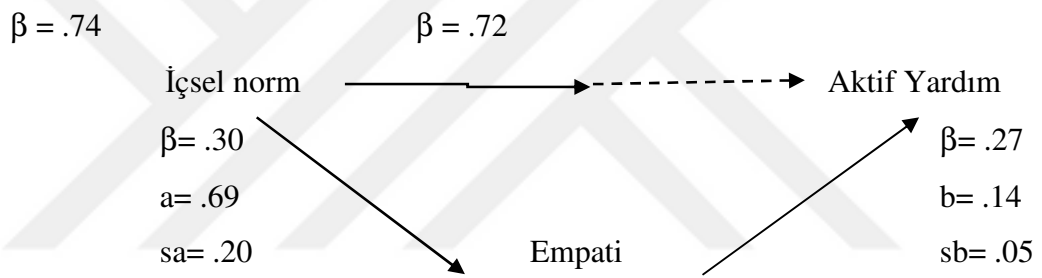
3.2.6.1. İçsel Motivasyon Tutumunun Aktif Yardım Etme İsteğini Yordamasında Empatinin Aracılık Rolü

Sığınmacılara yönelik içsel motivasyon tutumu ile aktif yardım etme isteği arasındaki ilişki ($\beta = .74$, $p = .000$), empati becerisi modele eklendiğinde çok az miktarda bile olsa düşmektedir ($\beta = .72$, $p = .000$). Analiz sonuçları Tablo 3.16'da gösterilmiştir.

Tablo 3.16: Sığınmacılara yönelik tutumun içsel motivasyon alt boyutu ile aktif yardım etme isteği arasındaki ilişkide empati becerisinin aracılık rolü

	SH	β	t	p
Model 1				
Sabit	.76		1.24	
İçsel motivasyon	.07	.74	11.82	.000
Model 2				
Sabit	.80		.93	
İçsel motivasyon	.08	.72	11.03	.000
Empati	0.3	.05	.82	.41

Sobel testi ile bu düşüşün anlamlı olduğu bulunmuştur ($Z= 2.174$, $p= .01$). Sobel testi sonucu, empati becerisinin içsel norm ile aktif yardım ilişkisinde kısmi aracı değişken olduğunu göstermektedir.



Şekil 3.1: Sığınmacılara yönelik tutumun içsel motivasyon alt boyutu ile aktif yardım etme isteği arasındaki ilişkide empati becerisinin aracılık rolü

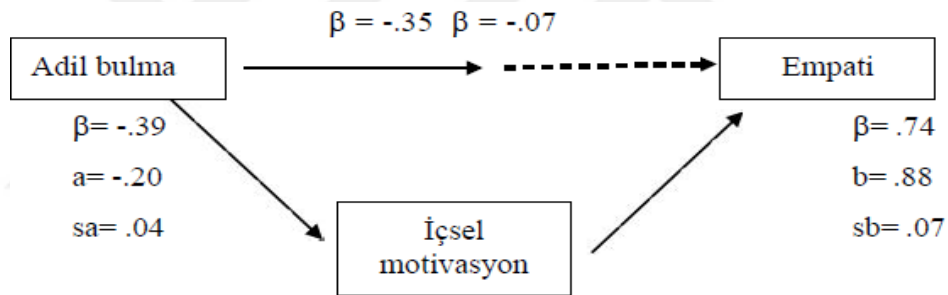
3.2.6.2. Adil Bulmanın Aktif Yardım Etme İsteğini Yordamasında İçsel Motivasyon Tutumunun Aracılık Rolü

Adil bulma ile aktif yardım etme isteği arasındaki ilişki anlamlı iken ($\beta = -.35$, $p= .000$) içsel motivasyon tutumu modele eklendiğinde bu ilişki ortadan kalkmaktadır ($\beta = -.072$, $p = .29$). Analiz sonuçları Tablo 3.9’da gösterilmiştir.

Tablo 3.17: Adil bulma ile aktif yardım etme isteği arasındaki ilişkide sığınmacılara yönelik içsel motivasyon tutumunun aracılık rolü

	SH	β	t	p
Model 1				
Sabit	.28		35.6	.000
Adil Bulma	.05	-.35	-4.01	.000
Model 2				
Sabit	.86	-1.59	.11	
Adil Bulma	.04	-.072	-1.06	.29
İçsel motivasyon	.08	.708	10.49	.000

Bu etkinin anlamlılığına Sobel testi ile bakılmış ve etkinin anlamlı olduğu görülmüştür ($Z = -4.646$, $p = .000$). Bu sonuca göre adil bulma ile aktif yardım etme isteği arasındaki ilişkide sığınmacılara yönelik içsel motivasyon tutumu kısmi aracı rol üstlenmektedir.



Şekil 3.2: Adil bulma ile aktif yardım etme isteği arasındaki ilişkide sığınmacılara yönelik içsel motivasyon tutumunun aracılık rolü

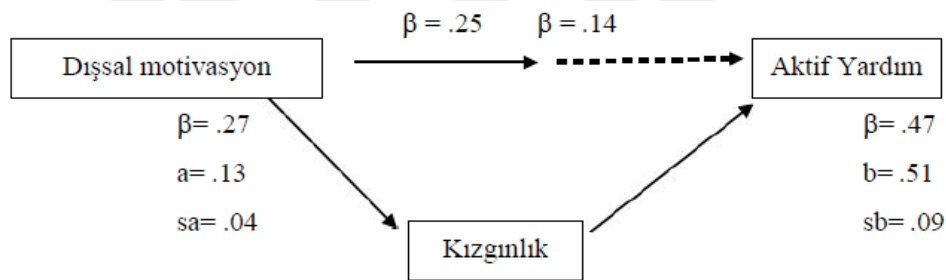
3.2.6.3. Sığınmacılara Yönelik Tutumun Dışsal Motivasyon Boyutunun Aktif Yardım İsteğini Yordamasında Kızgınlık Duygusunun Aracılık Rolünün Değerlendirilmesi

Sığınmacılara yönelik tutumun dışsal motivasyon boyutu ile aktif yardım etme isteği arasındaki ilişki anlamlı iken ($\beta = .25$, $p = .005$), kızgınlık duygusu modele eklendiğinde bu ilişki ortadan kalkmaktadır ($\beta = .14$, $p = .101$). Analiz sonuçları Tablo 3.18'de gösterilmiştir.

Tablo 3.18: Sığınmacılara yönelik tutumun dışsal motivasyon boyutu ile aktif yardım etme isteği arasındaki ilişkide kızgınlık duygusunun aracılık rolü

	SH	β	t	p
Model 1				
Sabit	.69		11.27	.000
Dışsal motivasyon	.05	.25	2.84	.005
Model 2				
Sabit	.87			
Dışsal motivasyon	.05	.138	1.652	.101
Kızgınlık	.09	.431	5.139	.000

Yapılan Sobel testi kızgınlık duygusunun aracı etkisinin anlamlı olduğunu göstermektedir ($Z = 2.819$, $p = .004$). Bu sonuç tutumun Dışsal motivasyon boyutu ile aktif yardım arasındaki ilişkide kızgınlık duygusunun kısmi aracı değişken olduğunu göstermektedir.



Şekil 3.3: Sığınmacılara yönelik tutumun dışsal motivasyon boyutu ile aktif yardım arasındaki ilişkide kızgınlık duygusunun aracılık rolü

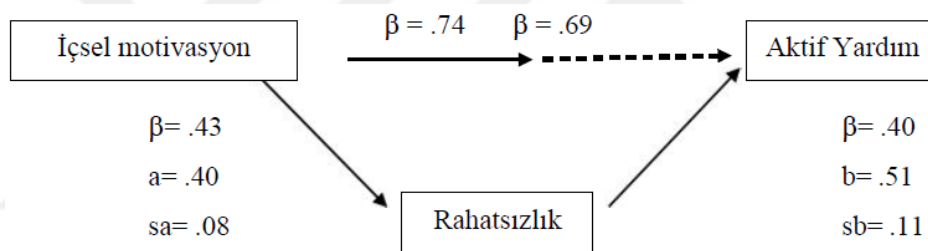
3.2.6.4. Sığınmacılara Yönelik İçsel Motivasyon Tutumunun Aktif Yardım Etme İsteğini Yordamasında Rahatsızlık Duygusunun Aracılık Rolü

Sığınmacılara yönelik tutumun içsel motivasyon boyutu ile aktif yardım etme isteği arasındaki ilişki ($\beta = .74$, $p = .000$), rahatsızlık duygusu modele eklendiğinde düşüş göstermiştir ($\beta = .69$, $p = .000$). Analiz sonuçları Tablo 3.11’de gösterilmiştir.

Tablo 3.11: İçsel motivasyon ile aktif yardım etme isteği arasındaki ilişkide rahatsızlık duygusunun aracı rolü

	SH	β	t	p
Model 1				
Sabit	.76		1.24	.218
İçsel motivasyon	.07	.74	11.82	.000
Model 2				
Sabit	.8		.34	.74
İçsel motivasyon	.08	.69	10.095	.000
Rahatsızlık	.09	.10	1.422	.158

Yapılan Sobel testi rahatsızlık duygusunun aracı etkisinin anlamlı olduğunu göstermektedir ($Z= 3.399$, $p= .000$). Bu sonuç tutumun içsel motivasyon boyutu ile aktif yardım arasındaki ilişkide rahatsızlık duygusunun kısmi aracı değişken olduğunu göstermektedir.



Şekil 3.4: Sığınmacılara yönelik tutumun İçsel motivasyon boyutu ile aktif yardım etme isteği arasındaki ilişkide rahatsızlık duygusunun aracı rolü

3.3. Tartışma

Birinci hipotezde sınınanan ahlaki uzaklaşmanın cinsiyete göre farklılaştığı öngörüsü araştırma örneğimiz için anlamlı sonuçlanmamıştır. Bandura (2004)'ya göre erkekler kızlara göre daha fazla ahlaki uzaklaşma göstermelerine rağmen bu farklılık ergenliğin erken dönemlerinde ortaya çıkmayabilir (Aktaran: Paciello vd. 2008: 1290). Dolayısıyla analiz bulgularına göre kız ve erkek öğrencilerin ahlaki uzaklaşma düzeyleri açısından farklılaşmaması örneğimizde yaş ortalamasının (Ort.= 12.88) düşük olması ile açıklanabilir.

Analiz bulguları ikinci hipotezdeki yardım etme isteği üzerinde cinsiyetin etkisi olduğu öngörüsünü desteklememiştir. Uluslararası literatüre baktığımızda

yardım etme davranışlarında cinsiyet farklılıkları üzerine yapılan çalışmalar çok da tutarlı değildir. Çocukluk ve ergenlik döneminde kızların olumlu sosyal davranışlarının daha fazla olduğunu gösteren çalışmalar (Eisenberg ve Fabes 1998) olsa da kimi araştırmacılar da erkeklerin deneysel ve doğal bağlamlarda daha fazla yardım davranışı gerçekleştirdiğini ortaya koymuştur (Eagly ve Crowley 1986). Yine Eagly ve Crowley (1986)'e göre erkekler hem yabancı hem de tanıdık kişilere yardım davranışında bulunurken kadınlar sıklıkla tanıdık kişilere yardım davranışında bulunmaktadır. Bazı çalışmalarda ise cinsiyetin izleyici davranışları üzerinde önemli bir etkisine rastlanmamıştır (Barlinska, Szuster ve Winiewski 2013; Bastiaensens vd. 2015). Erkekler ve kadınlar arasında olumlu sosyal davranış eğilimlerinin yaşla birlikte yükseldiği göz önünde bulundurulursa (Eisenberg ve Fabes 1998) yine örneklem yaş aralığının az olması farklılığın ortaya çıkmasını engellemiş olabilir.

Üçüncü hipotezde yardım etme isteği ile ahlaki uzaklaşma düzeyi arasındaki ilişki sınanmış ancak anlamlı bir sonuç elde edilememiştir. Her ne kadar literatür bulguları ahlaki uzaklaşma düzeyi ile yardım etme davranışları arasında anlamlı bir ilişki olduğunu gösterse de bazı araştırmacılar, yüksek ahlaki uzaklaşma düzeyinin zorbalık yanlısı davranışlarla daha ilişkili olduğunu bulmuştur (Almeida vd. 2010; Menesini vd. 2003; Obermann 2011b). Araştırmamızda izleyici davranışlarından kurbanı savunma ve seyirci kalma boyutu incelenmiş ancak zorbalık yanlısı davranışların ölçülmemiş olması ahlaki uzaklaşma düzeyi ile ilişki bulunamamasına sebep olmuş olabilir. Gelecek çalışmalarda zorbalık yanlısı davranışların desene eklenmesi anlamlı sonuçlar elde edilmesini sağlayabilir.

Dördüncü hipotezde öğrencilerin dahil oldukları manipülasyon koşuluna göre yardım etme isteklerinin şekilleneceği varsayılmakta iken yapılan analizler sonucu mağdurun sosyal kimliğinin yardım etme isteği üzerinde etkisi olmadığı görülmüştür. Literatüre baktığımızda mağdurun/kurbanın farklı ırktan olduğu durumlarda izleyici kitle ya yardım davranışında bulunmamış ya da bu yardım daha yavaş bir şekilde gerçekleşmiştir. Örneğin, kurbanın Siyahî olduğu acil bir durumda Beyazlar kendi yardımlarının gereksiz ve yetersiz olarak algılamaya yatkındır. Ayrıca mağdurun ırkı izleyicilerin olayı acil bir durum olarak algılayıp algılamamasına bağlı olarak da yardım

davranışlarını etkilemektedir. Acil olarak algılanmayan durumlarda Siyahî kurbanlara Beyazlarla aynı hızda yardım götürülmüştür (Gaertner, Dovidio ve Johnson 1982; Kuntsman ve Plant 2008). Araştırmamızda manipülasyonun belirgin bir şekilde sosyal kimliği tanımlaması (mağdur Suriyeli) sonucunda katılımcıların Suriyeli sığınmacılara yönelik tutumları ve toplumsal politikalar yoluyla onları iç grubun bir parçası olarak görme ihtimalleri bulgularda etkili olmuş olabilir. Sonuç itibariyle yardım isteğinin/kararının belirlenmesinde mağdurun ırkının/etnisitesinin veya sosyal statüsünün her zaman etkin rol oynamadığını mağdura yönelik tutumların ve inançların yardım etme kararının verilmesinde etkili olabileceğini söylemek mümkündür.

Beşinci hipotezdeki cinsiyet, ahlaki uzaklaşma düzeyi ve mağdurun sosyal kimliğinin yardım etme isteği üzerindeki ortak etkisi bulgularla kısmen desteklenmiştir. Cinsiyetin ahlaki uzaklaşma düzeyi ile birlikte seyirci kalma isteği üzerinde ortak etkisi anlamlıdır. Seyirci kalma isteği, erkeklerde düşük ahlaki uzaklaşma düzeyinde; kızlarda ise yüksek ahlaki uzaklaşma düzeyinde en fazladır.

Cinsiyet, ahlaki uzaklaşma düzeyi ve mağdurun sosyal kimliğinin adil bulma, mağdurla benzerlik ve empati kurma üzerindeki ortak etkisinin incelendiği altıncı hipotez kısmi olarak desteklenmiştir. Öğrencilerin cinsiyeti ve ahlaki uzaklaşma düzeyinin mağdurla benzerlik kurma üzerinde anlamlı bir ortak etkiye sahip olduğu görülmüştür. Başka bir anlatımla, erkekler ahlaki uzaklaşması arttıkça mağdurla arasında benzerlik algılamıyor. Ahlaki uzaklaşmanın saldırgan davranışları meşru kıldığı düşünülürse ahlaki uzaklaşma düzeyi yüksek olan erkeklerin kendilerini mağdur pozisyonunda algılamadıkları, aksine zorbalık yanlısı davranışta buldukları düşünülebilir. Kızlarda ise ahlaki uzaklaşma düzeyi arttıkça mağdurla benzerlik algısı da artıyor. Yani kızlar ahlak dışı davranışı ne derece meşru görürse görsün kendini bunlara maruz kalan biri olarak görmekten kurtulamıyor. Bu durum toplumda süregelen kadınlık algısıyla ve ahlak dışı davranışlara sıklıkla kadınların maruz kalmasıyla ilgili olabilir. Kadınların başlarına gelen olaylarda daha çok mağdur rolünde olmaları sebebiyle bu olaylarla ve travmalarla başa çıkma yolu olarak ahlaki uzaklaşma yaşadıkları düşünülebilir. Uluslararası literatüre baktığımızda Tsay ve Krakowiak (2011: 107) öykü karakteri ile algılanan benzerlik ve benzerliğin ahlaki uzaklaşma

üzerine etkisini inceledikleri araştırmalarında katılımcıların kendilerini karakterle benzer algıladıkça karakterin ahlak dışı davranışlarını haklı gördüğünü ortaya koymuşlardır.

Zorbalığı adil bulmanın, mağdurla empati ve benzerliğin aktif yardım etme isteğine etkisinin araştırıldığı yedinci hipotez kısmen desteklenmiştir. Analiz bulgularına göre mağdurun başına gelenleri hak ettiği algısı ve mağdurla empati kurmanın yardım etme isteği üzerinde hem temel hem de ortak etkisi vardır. Empati ve olumlu sosyal davranışlar üzerine yapılan sayısız araştırma da bu bulguları destekler niteliktedir. Yardıma ihtiyacı olan birinin bakış açısını alabilmenin empatiyi ortaya çıkardığı ve bunun da yardım motivasyonunu geliştirdiği çeşitli araştırmalarla ortaya konmuştur (Batson 1987; Dovidio1984). Bazı araştırmacılar da kişinin kendisinden farklı (özellikle ırk ve sosyal kimlik açısından) olan bireylere yönelik yardım davranışlarının farklılaşmasından büyük ölçüde empati ile ilişkili süreçlerin sorumlu olduğunu öne sürmüştür (Batson vd. 2002; Stephan ve Finlay 1999).Ayrıca uluslararası çalışmalara bakıldığında öğrencilerin sahip oldukları adil dünya inançları ve suçu dışsallaştırma algıları ile harekete geçme davranışları arasında anlamlı sonuçlar olduğu görölmüştür (Correia ve Dalbert 2008: 251). Bu durum bulgularımızdaki adil bulma ile aktif yardım etme isteği arasındaki anlamlı ilişkiyi de açıklamaktadır.

Sekizinci hipotezde öğrencilerin ahlaki uzaklaşma düzeyi yükseldikçe mağdurla daha az empati ve benzerlik kuracakları ve zorbalığı daha adil bulacakları öngörölmüştür. Ancak yapılan analizler sonucunda zorbalığı adil bulma, mağdurla benzerlik ve empati kurma ile ahlaki uzaklaşma düzeyi arasında herhangi bir koşulda anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır. Bu durum örneklem sayısının az oluşuna, katılımcıların özellikle ahlaki uzaklaşma ölçeğinde kendini saklama ihtimallerine ve manipölasyon öyküsüne bağlı olabilir.

Araştırma sonucunda dokuzuncu hipotez kısmi olarak desteklenmiştir. Duyguların yardım etme davranışları üzerindeki etkisine bakıldığında mağdurun yerli olduğu koşulda aktif yardım etme isteği ile rahatsızlık; kontrol grubunda ise aktif yardım etme isteği ile kızgınlık duyguları arasında pozitif yönlü bir ilişki söz

konusudur. Her ne kadar literatürde negatif duyguların yardım etme davranışını olumsuz etkilediği öne sürülse de Vitaglione ve Barnett (2003: 323) katılımcıların empatik kızgınlığının kurbanı yardım etme ve suçluyu cezalandırma davranışlarına etkisini inceledikleri araştırmalarında durumsal empatik kızgınlığın yardım etme ve cezalandırma arzuları üzerinde doğrudan etkisi olduğunu bulmuşlardır. Sürekli empatik kızgınlık ise bu arzular üzerinde olumlu aracılık etkisine sahiptir. Bu araştırmaları sonucunda empatik kızgınlığın yardım etme ve cezalandırma arzularının iyi bir yordayıcısı olduğunu savunmuşlardır.

Katılımcı bireylerin sığınmacılara yönelik tutumlarının yardım etme davranışlarına etkisinin araştırıldığı onuncu hipotez yapılan analizler sonucunda istatistiksel olarak desteklenmiştir. Mağdurun Kırşehirli ve Suriyeli olduğu koşulda içsel motivasyon hem aktif yardım etme hem de seyirci kalma isteğinde etkin rol oynamıştır. Kontrol grubunda ise hem içsel motivasyon hem de dışsal motivasyon yardım etme isteği üzerinde etkili olmuştur. Literatüre baktığımızda benzer bulgulara sahip çeşitli araştırmalara rastlamak mümkündür. Örneğin; Batson ve arkadaşları (2002: 1662) bağımlılara yönelik tutumlar ve empatinin yardım davranışına etkisini inceledikleri araştırmalarında empati ile olumlu tutumlar arasında pozitif bir ilişki olduğunu ve bu ilişkinin yardım davranışını biçimlendirdiğini bulmuşlardır. Tutumların etkisinin incelendiği bir başka araştırmaya göre bireylerdeki damgalama tutumlarının artışı yardım etmeye yönelik isteksizlikle ilişkilidir (Lebowitz ve Dovidio 2015: 192). Özetle, kurbanı yönelik tutumlar izleyicilerin durumsal tanımlamalarını etkileyerek yardım davranışlarını dolaylı yoldan etkilemektedir (Gartner 1975: 98).

Onbirinci hipotezde yardım davranışlarını yordayan çeşitli değişkenler ile birlikte aracılık etkisine sebep olabilecek olası değişkenler de sınanmıştır. Varsayıldığı gibi tutum ve yardım etme isteği arasındaki ilişkide kızgınlık ve rahatsızlık duyguları ile empati kurmanın anlamlı aracılık etkisine sahip olduğu görülmüştür. Literatürde tutumların yardım etme davranışına etkisinde duyguların aracılık etkisinin araştırıldığı bir çalışmaya rastlanmamıştır. Ancak bireylerin yardım etme davranışları ile çeşitli değişkenler arasındaki ilişkide empatinin ve empatik duyguların aracılık etkisinin incelendiği çalışmalar olduğu görülmüştür. Vitaglione ve Barnett (2003: 321)'in

yaptıkları bir araştırmada sürekli empatik kızgınlığın yardım etme arzuları üzerinde aracılık etkisi olduğu gözlenmiştir. Carlo ve arkadaşlarının (2012: 352) akran bağlılığı ile olumlu sosyal davranışlar ve saldırgan davranışlar arasındaki ilişkiyi inceledikleri araştırma sonucuna göre akran bağlılığı ile her iki sosyal davranış arasında empati aracı bir etkiye sahiptir. Empatinin aracılık etkisinin incelendiği önemli bir alışma Coke, Batson ve McDavis (1978: 762) tarafından yürütölmüştür. İki aşamalı olarak yürütölen araştırma sonucunda başkasının bakış açısını almanın yardım etme davranışları üzerine etkisinde empatik duyguların aracılık etkisi olduğu görölmüştür. Ayrıca araştırma, başkalarının bakış açısını almanın yardım etme davranışlarını doğrudan etkilemediğini yalnızca empatik duyguların varlığında anlamlı etkiler ortaya çıkardığını göstermiştir.

On ikinci hipotezde etkisi varsayılan bir diğer aracılık etkisi adalet algısı ile aktif yardım arasındaki ilişkide içsel motivasyon tutumunun etkisidir. Bu etki bulgularla da desteklenmiştir. Öğrencilerin içsel motivasyon tutumunun yüksek olması zorbalığı daha az adil bulmalarını böylece daha aktif yardım isteğinde bulunmalarını sağlamıştır. Ancak yapılan literatür taramalarında benzer bulgulara rastlanmamıştır. Bu etkinin araştırma örnekleminiz için geçerli olduğunu ancak genelleme yapılabilmesi için daha fazla çalışma yapılması gerektiğini söylemek mümkündür.

Araştırmamızda asıl çalışmada eklenen bir diğer değişken sığınmacılarla kurulan temasdır. On üçüncü hipotezde Pettigrew'in temas kuramından yola çıkılarak sığınmacılarla kurulan temasın yardım davranışlarını etkileyeceği öngörölmüştür. Ancak istatistiksel analizler sonucunda beklenenin tersine temasın yardım etme üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığı bulunmuştur. Katılımcı bireylerin temas puanlarına baktığımızda sığınmacılarla temasın yok denecek kadar az olması anlamlı bir istatistiksel sonuca ulaşılamamasına sebep olmuş olabilir. Kırşehir genelinde örgün öğretime devam eden 5-18 yaş aralığındaki toplam sığınmacı sayısı yaklaşık 1000 civarında iken bunların yalnızca 165'i Suriyelidir. Türkçe bilmeyen sığınmacı öğrenciler için belirli okullar seçilerek kendi dillerinde eğitim almaları sağlanmakta iken Türkçe bilenler yaşadıkları yere en yakın okula devam etmektedirler. Dolayısıyla Türkçe bilen sığınmacılar devam ettikleri okullarda sayıca oldukça azdır.

Araştırmamızın yapıldığı okulda ise Suriyeli öğrenci bulunmamaktadır. Bu sebeple araştırmamızda temas değişkeni anlamlı bir katkı sağlamamıştır.



IV. BÖLÜM

4. SONUÇ

4.1. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırmanın başlıca sınırlılıkları arasında örneklem sayısının azlığı, uygulama yapılan okulun sığınmacıların olmadığı bir okul olması, verilerin yalnızca 7. Sınıf öğrencilerinden ve tek bir öğretim kurumundan alınması sayılabilir. Örneklem yaş grubunun ergenlik dönemini kapsayacak şekilde olmaması yaşa bağlı muhtemel değişimlerin gözlenmesinde engelleyici olmuştur.

Katılımcı öğrencilerin sığınmacılarla kurdukları temasın yetersiz olması araştırmada beklenen sonuçların elde edilemeyişindeki önemli etkenlerden biridir.

Kırşehir genelinde on beş bine yakın sığınmacı varken bunun yalnızca iki bini Suriyelidir. Örgün öğretime devam eden Suriyeli sığınmacı ise 165'tir. Araştırmamızda sığınmacılarla temasın Suriyeliler ile sınırlandırılması temas değişkeninin öngörülen katkıyı sağlamasını engellemiş olabilir Öğrencilerin günün önemli bir kısmını geçirdikleri okul ortamında yerli ve sığınmacı bireylerin birlikte öğrenim gördüğü karma bir sistemin olmayışının öğrencilerin sığınmacı bireylere yakınlık duymaları ve farklı kültürleri tanımaları açısından sınırlayıcı olduğunu söylemek mümkündür.

Araştırmanın veri toplama aşamasındaki gözlemler sonucunda katılımcıların yanıt verme aşamasında birbirlerini etkilemiş ve ölçeklerin uzun olması sebebiyle sıkılarak rastgele cevaplar vermiş olabilecekleri düşünülmektedir.

4.2. Katkılar

Ulusal literatür taramalarında daha önce akran zorbalığında ahlaki uzaklaşmanın izleyicilerin davranışları üzerine etkisinin incelendiği bir çalışmaya rastlanmamıştır. Yine ulusal literatürde mağdurun sosyal kimliğinin, sığınmacılara yönelik tutumların ve sığınmacılarla temasın yardım etme isteğine etkisini araştıran bir çalışma bulunmamaktadır. Bu sebeple bu tez çalışmasının mevcut bulguları ile özellikle ulusal literature yeni katkılar sağlayacağı düşünülmektedir. Mağdurun sosyal kimliğinin değişimlendiği manipülatif bir çalışma olması sebebiyle uluslararası literatürde yeni bir bakış açısı kazandırması ve gelecek çalışmalar için örnek teşkil etmesi beklenmektedir.

4.3. Sonuç ve Öneriler

Akran zorbalığı okul ortamında ergenlerin en sık karşılaştığı problemlerden biridir. Öğrenciler akran zorbalığına doğrudan maruz kalabildikleri gibi farklı rollerle de zorbalığa dâhil olabilmektedirler. Bu roller kuramsal bölümde açıklandığı şekilde yardımcıları, destekleyiciler, dışarıda kalanlar ve savunuculardır. Bu tez kapsamında bireylerin katılımcı rollerinden hangisine dâhil olacağı ve bu rolü üstlenmesindeki temel değişkenler ile ahlaki uzaklaşma düzeyleri ve yardım etme istekleri arasındaki ilişki araştırılmıştır.

Türkiye’de son yıllardaki yoğun mülteci/sığınmacı girişi ile şehirlerde ve özellikle okullarda mülteci/sığınmacı oranlarının artması sosyal kimliğin yardım davranışı üzerindeki etkisini düşündürmüştü ve tez araştırması akran zorbalığına maruz kalan bireyin sosyal kimliğinin değişimlendiği manipülatif bir desen olarak tasarlanarak iki aşamalı olarak yapılmıştır. Ön çalışma sonucunda yapılan analizler neticesinde sığınmacılara yönelik tutumların ve sığınmacılarla kurulan temasın da yardım etme davranışlarını etkileyeceği düşünülerek asıl çalışmaya iki ölçek daha eklenmiştir. Asıl çalışma sonucunda sığınmacılara yönelik tutumların akran zorbalığını izleyen öğrencilerin yardım etme istekleri üzerinde etkisi olduğu ancak sığınmacılarla kurulan temasın anlamlı bir etki yaratmadığı görülmüştür. Özetlemek gerekirse bu tez akran

zorbalığında mağdurun sosyal kimliğinin izleyicilerin yardım etme isteğinde önemli bir etki doğurmadığını ancak sığınmacılara yönelik olumlu tutumların yardım etme isteğini artırdığını ayrıca zorbalığa tanık olan katılımcıların duygularının, zorbalığı adil bulmalarının, mağdurla benzerlik algılarının ve empati kurmalarının mağdura yardım etme istekleri üzerinde belirleyici olduğunu göstermiştir.

Akran zorbalığında mağdurun sosyal kimliğinin izleyici davranışlarına etkisine yönelik yapılacak çalışmalarda sosyal kimliğin belirli bir milliyet ile sınırlandırılmamasının ve verilerin daha büyük bir örneklem grubundan alınarak yaş aralığının geniş tutulmasının bu tez araştırmasında ortaya çıkan bulguların genellenebilirliğine önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

Aboud, E. Frances (1988). "Children and Prejudice." *New York: Blackwell*.

Ahmed, Eliza (2008). "Stop it, that's enough: Bystander intervention and its relationship to school connectedness and shame management." *Vulnerable Children and Youth Studies 3(3): 203-213*.

Aktaş, Vezir ve Güvenç, G. Berkem (2006). "Kız ve erkek ergenlerde saldırgan ve olumlu sosyal davranışlar ile yaş, ilişkisel bağlam ve kişiler arası duyarlılık arasındaki ilişkiler." *Edebiyat Fakültesi Dergisi 23(2): 233-264*.

Alcock, James ve Sadava, Stan (2014) *An Introduction to Social Psychology: Global Perspectives*. Sage.

Allport, Gordon W. (1954). "The nature of prejudice." *Cambridge, MA: Perseus Books*.

Almeida, Ana, Correia, Isabel ve Marinho, Sylvie (2010). "Moral disengagement, normative beliefs of peer group, and attitudes regarding roles in bullying." *Journal of School Violence 9(1): 23-36*.

Arslan-Özdiñer, Sevda ve Savaşer, Sevim (2009). "Okulda zorbalık." *Milli Eğitim Dergisi, 39(184): 218-227*.

Bandura, Albert (1999). "Moral disengagement in the perpetration of inhumanities." *Personality and Social Psychology Review 3(3): 193-209*.

Bandura, Albert (2002). "Selective moral disengagement in the exercise of moral agency." *Journal of Moral Education 31(2): 101-119*.

- Bandura, Albert., Barbaranelli, Claudio., Caprara, Gian V. ve Pastorelli, Concetta (1996). "Mechanisms of moral disengagement in the exercise of moral agency." *Journal of Personality and Social Psychology* 71(2): 364-374.
- Barlinska, Julia., Szuster, Anna ve Winiewski, Mikolaj. (2013). "Cyberbullying among adolescent bystanders: Role of the communication medium, form of violence, and empathy." *Journal of Community and Applied Social Psychology* 23(1): 37-51.
- Baron, Reuben M. ve Kenny, David A. (1986). "The moderator–mediator variable distinction in social psychological research: Conceptual, strategic, and statistical considerations." *Journal of Personality and Social Psychology* 51(6): 1173-1182.
- Bastiaensens, Sara., Pabian, Sara., Vandebosch, Heidi., Poels, Karolien., Van Cleemput, Katrien., DeSmet, Ann ve De Bourdeaudhuij, Ilse (2016). "From normative influence to social pressure: How relevant others affect whether bystanders join in cyberbullying." *Social Development* 25(1): 193-211.
- Batson, C. Daniel (1987). "Prosocial motivation: Is it ever truly altruistic?." *Advances in Experimental Social Psychology* 20: 65-122.
- Batson, C. Daniel., Chang, Johee., Orr, Ryan ve Rowland, Jennifer (2002). "Empathy, attitudes, and action: Can feeling for a member of a stigmatized group motivate one to help the group?." *Personality and Social Psychology Bulletin* 28(12): 1656-1666.
- Bayraktar, Fatih (2006). "İlköğretimde zorbalık ve kurban olma: Ergenlik öncesi çocuklarda zorbaların, kurbanların, zorba/kurbanların ve katılmayan grubun karşılaştırılması." *Türk Psikoloji Bülteni* (12)38: 43-58.
- Bentley, M. Karen ve Li, K. Anita (1996). "Bully and victim problems in elementary schools and students' beliefs about aggression." *Canadian Journal of School Psychology* 11(2): 153-165.

- Byrne, Barbara M. (2010). "Structural Equation Modeling With AMOS: Basic Concepts, Applications and Programming" 2nd ed. New York: Routledge/Taylor & Francis.
- Camodeca, Marina., Goossens, Frits A., Terwogt, Mark Meerum ve Schuengel, Carlo (2002). "Bullying and victimization among school-age children: Stability and links to proactive and reactive aggression." *Social Development* 11(3): 332-345.
- Carlo, Gustavo., Hausmann, Anne., Christiansen, Stacie ve Randall, Brandy A. (2003). "Sociocognitive and behavioral correlates of a measure of prosocial tendencies for adolescents." *The Journal of Early Adolescence* 23(1): 107-134.
- Carlo, Gustavo., McGinley, Meredith., Hayes, Robert C ve Martinez, Maria (2012). "Empathy as a mediator of the relations between parent and peer attachment and prosocial and physically aggressive behaviors in Mexican American college students." *Journal of Social and Personal Relationships* 29(3): 337-357.
- Carlo, Gustavo ve Randall, Brandy A. (2001). "Are all prosocial behaviors equal? A socioecological developmental conception of prosocial behavior." *Advances in Psychology Research* 2: 151-170.
- Chen, Li-Ming., Chang, Lennon YC. ve Cheng, Ying-Yao (2016). "Choosing to be a defender or an outsider in a school bullying incident: Determining factors and the defending process." *School Psychology International* 37(3): 289-302.
- Coke, Jay S., Batson, C. Daniel ve McDavis, Katherine (1978). "Empathic mediation of helping: A two-stage model." *Journal of Personality and Social Psychology* 36(7): 752-766.
- Collins, Katrina., McAleavy, Gerry ve Adamson, Gary (2004). "Bullying in schools: A Northern Ireland study." *Educational Research* 46(1): 55-72.

- Correia, Isabel ve Dalbert, Claudia (2008). "School bullying: Belief in a personal just world of bullies, victims and defenders." *European Psychologist* 13(4): 248-254.
- Devoe, Jill. F., Peter, Katharin., Kaufman, Phillip., Miller, Amanda., Noonan, Margaret., Snyder, Thomas. D. ve Baum, Katrina (2004). "Indicators of School Crime and Safety: 2004." *National Center for Education Statistics*. NCES 2005-002.
- Dovidio, John F. (1984). "Helping behavior and altruism: An empirical and conceptual over view." *Advances in Experimental Social Psychology* 17: 361-427.
- Dolgun, Gülümser (2018). "Akran zorbalığını önlemede hemşirenin rolü/Role of nurse in peer bullying prevention." *Sağlık Bilimleri ve Meslekleri Dergisi* 5(1): 95-101.
- Eagly, Alice. H. ve Crowley, Maureen (1986). "Gender and helping behavior: A meta-analytic review of the social psychological literature." *Psychological Bulletin* 100(3): 283-308.
- Eisenberg, Nancy., Fabes, Richard A. ve Spinrad Tracy L. (2006). "Prosocial development". *Handbook of child psychology: Vol. 3. Social, emotional, and personality development*. Ed. Nancy Eisenberg. New York: Wiley. 1003-1067.
- Eisenberg, Nancy., Miller, Paul A., Shell, Rita., McNalley, Sandra ve Shea, Cindy (1991). "Prosocial development in adolescence: A longitudinal study." *Developmental Psychology* 27(5): 849-857.
- Erdogan, Murat (2014). "Perceptions of Syrians in Turkey." *Insight Turkey* 16(4): 65-75.
- Ergül, Aysun (2009). *Bir Grup Süreci Olarak Akran Zorbalığı: Katılımcı Rolü Gruplarında Tepkisel-Amaçlı Saldırganlık ve Toplumsal Konum*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Etxeberria, Felix., Murua, Hilario., Arrieta, Elisabet., Garmendia, Joxe., ve Etxeberria, Juan (2015). "Prejudices against immigrants in secondary school." *Intercultural Education*, 26(5): 339-360.
- Furniss, Clare (2010). "Bullying in schools: It's not a crime-is it?." *Education and the Law* 12(1): 9-29.
- Gaertner, Samuel L. (1975). "The role of racial attitudes in helping behavior." *The Journal of Social Psychology* 97(1): 95-101.
- Gaertner, Samuel. L., Dovidio, John. F. ve Johnson, Gary (1982). "Race of victim, nonresponsive bystanders, and helping behavior." *The Journal of Social Psychology*, 117(1): 69-77.
- Galloway, David (1994). "Bullying: The importance of a whole school approach." *Therapeutic Care ve Education* 3(1): 19-26.
- Gezici Yalçın, Meral, Gültepe, Bedirhan, Şenyurt, Ahmet Y. ve Coşkun, Hamit (2017). "Legitimization Of Male Violence: The Roles Of Moral Disengagement, Empathy, and Ambivalent Sexism." Yayınlanması için dergiye gönderildi.
- Gezici Yalçın, Meral., Gültepe, Bedirhan., Şenyurt, Ahmet Y., Coşkun, Hamit (2016). "Ahlâkî Uzaklaşma Ölçeğinin Türkçeye Uyarlanması." *Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi* 6(1): 309-332,
- Gini, Gianluca (2006). "Social Cognition And Moral Cognition in Bullying: What's Wrong?." *Aggressive Behavior* 32(6):528-539.
- Gini, Gianluca., Albiero, Paolo., Benelli, Beatrice., ve Altoe, Gianmarco (2008). "Determinants of Adolescents' Active Defending and Passive Bystanding Behavior in Bullying." *Journal of Adolescence* 31(1): 93-105.

- Goossens, Frits A., Olthof, Tijeert., ve Dekker, Peter H. (2006). "New Participant Role Scales: Comparison Between Various Criteria for Assigning Roles and Indications for their Validity." *Aggressive Behavior* 32(4): 343-357.
- Gökler, Rıza (2007). *İlköğretim Öğrencilerinde Akran Zorbalığının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Gökler, Rıza (2009). "Okullarda Akran Zorbalığı." *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* 6(2): 511-537.
- Güney, Ülkü ve Konak, Nahide (2016). "Syrian and Iraqi Refugees in Bolu: Perception of the Others on the Basis of Citizenship and Resource Allocation." *Marmara University Journal of Political Science* 4(2): 113-133.
- Hanish, Laura D. ve Guerra, Nancy G. (2000). "The Roles of Ethnicity and School Context in Predicting Children's Victimization by Peers." *American Journal of Community Psychology*, 28(2): 201-223.
- Hayes, Rebecca M., Lorenz, Katherine ve Bell, Kristin A. (2013). "Victim blaming others: Rape myth acceptance and the just world belief." *Feminist Criminology* 8(3): 202-220.
- Hawker, David S. ve Boulton, Michael J. (2000). "Twenty Years' Research on Peer Victimization and Psychosocial Maladjustment: A Meta-Analytic Review of Cross-Sectional Studies." *Journal of Child Psychology and Psychiatry* 41(4):441-455.
- Hogg, Michael A., ve Reid, Scott A. (2006). "Social Identity, Self-Categorization, and the Communication of Group Norms." *Communication Theory* 16(1): 7-30.

- Hymel, Shelley., Rocke-Henderson, Natalie ve Bonanno, Rina A. (2005). "Moral Disengagement: A Framework for Understanding Bullying Among Adolescents." *Journal of Social Sciences* 8(1): 1-11.
- Jeffrey, Linda R., Miller, Demond ve Linn, Margaret (2001). "Middle School Bullying as a Context for the Development of Passive Observers to the Victimization of Others." *Journal of Emotional Abuse* 2(2-3): 143-156.
- Juvonen, Jaana, Graham, Sandra ve Schuster, Mark A. (2003). "Bullying Among Young Adolescents: The Strong, the Weak, and the Troubled." *Pediatrics* 112(6): 1231-1237.
- Kapçı, Emine G. (2004). "İlköğretim Öğrencilerinin Zorbalığa Maruz Kalma Türünün ve Sıklığının Depresyon, Kaygı ve Benlik Saygısıyla İlişkisi." *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 37(1):1-13.
- Kepenekci-Karaman, Yasemin ve Çinkır, Şakir (2006). "Bullying Among Turkish High School Students". *Child Abuse and Neglect* 30(2):193-204.
- Kochenderfer, Becky J. ve Ladd, Gary W. (1996). "Peer Victimization: Cause or Consequence of School Maladjustment?." *Child Development* 67(4): 1305-1317.
- Kumru, Asiye, Carlo, Gustavo ve Edwards, Carolyn P. (2004). "Olumlu Sosyal Davranışların İlişkisel, Kültürel, Bilişsel ve Duyuşsal Bazı Değişkenlerle İlişkisi." *Türk Psikoloji Dergisi* 19(54): 109-128
- Latane, Bibb ve Darley, John M. (1968). "Group Inhibition of Bystander Intervention in Emergencies." *Journal of Personality and Social Psychology* 10(3): 215-221.
- Lebowitz, Matthew S. ve Dovidio, John F. (2015). "Implications of Emotion Regulation Strategies for Empathic Concern, Social Attitudes, and Helping Behavior." *Emotion* 15(2): 187-194.

- Maclean, Michael J. ve Chown, Sheila M. (1988). "Just world beliefs and attitudes toward helping elderly people: A comparison of British and Canadian university students." *The International Journal of Aging and Human Development* 26(4): 249-260.
- Mazzone, Angela., Camodeca, Marina ve Salmivalli, Christina (2016). "Interactive Effects of Guilt and Moral Disengagement on Bullying, Defending and Outsider Behavior." *Journal of Moral Education* 45(4): 419-432.
- McAlister, Alfred L., Bandura, Albert ve Owen, Steven V. (2006). "Mechanisms of Moral Disengagement in Support of Military Force: The Impact of Sept. 11." *Journal of Social and Clinical Psychology* 25(2): 141-165.
- Menesini, Ersilia., Sanchez, Virginia., Fonzi, Ada., Ortega, Rosario., Costabile, Angela. ve Lo Feudo, Giorgio (2003). "Moral Emotions and Bullying: A Cross-national Comparison of Differences Between Bullies, Victims and Outsiders." *Aggressive Behavior* 29(6): 515-530.
- Moultapa, Michele., Valente, Tom., Gallaher, Peggy., Rohrbach, Louise. A. ve Unger, Jennifer B. (2004). "Social Network Predictors of Bullying and Victimization." *Adolescence* 39(154): 315-335.
- Mynard, Helen ve Joseph, Stephen (2000). "Development of The Multidimensional Peer-victimization Scale." *Aggressive Behavior* 26(2): 169-178.
- Nesdale, Drew., Griffith, Judith., Durkin, Kevin ve Maass, Anne (2005). "Empathy, Group Norms and Children's Ethnic Attitudes." *Journal of Applied Developmental Psychology* 26(6): 623-637.
- Obermann, Marie-Louise (2011a). "Moral Disengagement in Self-reported and Peer-nominated School Bullying." *Aggressive Behavior* 37(2): 133-144.

- Obermann, Marie-Louise (2011b). "Moral Disengagement Among Bystanders to School Bullying." *Journal of School Violence* 10(3): 239-257.
- O'Connor, Wendy E., Morrison, Todd. G., McLeod, Lindsay. D. ve Anderson, Dana (1996). "A Meta-analytic Review of the Relationship Between Gender and Belief in A Just World." *Journal of Social Behavior and Personality* 11(1): 141-148
- Olweus, Don (1994). "Bullying at School: Basic Facts and Effects of A School Based Intervention Program." *Journal of Child Psychology and Psychiatry* 35(7): 1171- 1190.
- Olweus, Don (2003). "A Profile of Bullying at School." *Educational Leadership* 60(6):12-17.
- Özdemir, D. Özgür (2017). *Sosyal Kategorilemenin Gayri-İnsanileştirme Üzerine Etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Özen-Şirvanlı, Dilek (2010). "Ergenlerde akran zorbalığına maruz kalmanın cinsiyet, yaş ve içe yönelim türü problem davranışlar ile ilişkisi." *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi* 17 (1): 5-12.
- Paciello, Marinella., Fida, Roberta., Tramontano, Carlo., Lupinetti, Catia., ve Caprara, Gian V. (2008). "Stability and Change of Moral Disengagement and Its Impact on Aggression and Violence in Late Adolescence." *Child Development* 79(5): 1288- 1309.
- Pekel-Uludağlı, Nilay ve Uçanok, Zehra (2005). "Akran zorbalığı gruplarından yalnızlık ve akademik başarı ile sosyometrik statüye göre zorba/kurban davranış türleri." *Türk Psikoloji Dergisi* 20(56): 77-92.

- Peskin, Melissa F., Tortolero, Susan. R. ve Markham, Christine M. (2006). "Bullying and Victimization Among Black and Hispanic Adolescents." *Adolescence* 41(163): 467-484.
- Pettigrew, Thomas F. (1998). "Intergroup Contact Theory." *Annual Review of Psychology* 49(1): 65-85.
- Pettigrew, Thomas F., ve Tropp, Linda R. (2006). "A Meta-analytic Test of Intergroup Contact Theory." *Journal of Personality and Social Psychology* 90(5): 751-783.
- Pişkin, Mehmet (2003). "Okullarımızda Yaygın Bir Sorun: Akran Zorbalığı." VII. *Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi Bildiri Özetleri. Malatya: İnönü Üniversitesi.*
- Pişkin, Mehmet (2005). *Okulda akran zorbalığı*. Ankara Valiliği İl Milli Eğitim Müdürlüğü Özel Eğitim Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri Bölümü, Okullarda Şiddet Paneli, Ankara.
- Pornari, Chrisa D. ve Wood, Jane (2010). "Peer and cyber aggression in secondary school students: The role of moral disengagement, hostile attribution bias, and outcome expectancies." *Aggressive Behavior: Official Journal of the International Society for Research on Aggression* 36(2): 81-94.
- Pozzoli, Tiziana., Gini, Gianluca ve Vieno, Alessio (2012). "Individual and Class Moral Disengagement in Bullying Among Elementary School Children." *Aggressive Behavior* 38(5): 378-388.
- Pozzoli, Tiziana ve Gini, Gianluca (2010). "Active Defending and passive bystanding behavior in bullying: The role of personal characteristics and perceived peer pressure." *Journal of Abnormal Child Psychology*, 38(6), 815-827.
- Rigby, Ken (2002). *New Perspectives on Bullying*. Jessica Kingsley Publishers.

- Rigby, Ken (2003). "Consequences of Bullying in Schools." *The Canadian Journal of Psychiatry* 48(9): 583-590.
- Rigby, Ken ve Johnson, Bruce (2006). "Expressed readiness of Australian schoolchildren to act as bystanders in support of children who are being bullied." *Educational Psychology* 26(3): 425-440.
- Salmivalli, Christina, Lappalainen, Miia, ve Lagerspetz, Kirsti M. J. (1998). "Stability and Change of Behavior in Connection with Bullying in Schools: A two-year follow-up." *Aggressive Behavior* 24(3): 205-218.
- Salmivalli, Christina ve Voeten, Marinus (2004). "Connections between attitudes, group norms, and behaviour in bullying situations." *International Journal of Behavioral Development* 28(3): 246-258.
- Seals, Dorothy ve Young, Jerry (2003). "Bullying and Victimization: Prevalence and Relationship to Gender, Grade Level, Ethnicity, Self-esteem, and Depression." *Adolescence* 38(152): 735-747.
- Siyez, Diğdem M. ve Kaya, Alim (2011). "Empathic Tendency in the Peer Bullying Groups." *Inonu University Journal of the Faculty of Education (INUJFE)* 12(2): 23-43.
- Sierksma, Jellie., Thijs, Jochem ve Verkuyten, Maykel (2014). "Ethnic helping and group identity: A study among majority group children." *Social Development* (23)4: 803-819.
- Spriggs, Aubrey. L., Iannotti, Ronald J., Nansel, Tonja R. ve Haynie, Denise L. (2007). "Adolescent Bullying Involvement and Perceived family, Peer and School Relations: Commonalities and Differences Across Race/Ethnicity." *Journal of Adolescent Health* 41(3): 283-293.

- Stephan, Walter G. ve Finlay, Krystina (1999). "The Role of Empathy in Improving Intergroup Relations." *Journal of Social Issues* 55(4): 729-743.
- Stürmer, Stefan., Snyder, Mark ve Omoto, Allen M. (2005). "Prosocial emotions and helping: the moderating role of group membership." *Journal of Personality and Social Psychology*, 88(3): 532.
- Tajfel, Henri ve Turner, John C. (1979). "An Integrative Theory of Intergroup Conflict." *The Social Psychology of Intergroup Relations* 33-47
- TDK (2018). http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5b5626f2071611.05326599, 23 Temmuz 2018'de erişildi.
- Thornberg, Robert ve Jungert, Tomas (2013). "Bystander Behavior in Bullying Situations: Basic Moral Sensitivity, Moral Disengagement and Defender Self-efficacy." *Journal of Adolescence* 36(3): 475-483.
- Thornberg, Robert ve Jungert, Tomas (2014). "School Bullying and the Mechanisms of Moral Disengagement." *Aggressive Behavior* 40(2): 99-108.
- Tsay, Mina ve K. Maja Krakowiak (2011). "The Impact of Perceived Character Similarity and Identification on Moral Disengagement." *International Journal of Arts and Technology* 4(1): 102-110.
- Turner, John C. (1982). "Towards a cognitive redefinition of the social group". *Social Identity and Intergroup Relations* 15-40.
- Turner, John C. (1999). "Some Current Issues in Research on Social Identity and Self-Categorization Theories." *Social Identity: Context, Commitment, Content* 6-34.
- Uzmen, Selay ve Mağden, Duyan (2002). "Okul Öncesi Eğitim Kurumlarına Devam Eden Altı Yaş Çocuklarının Prososyal Davranışlarının Resimli Çocuk Kitapları ile Desteklenmesi." *Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 15: 193-212.

- Üneri, Özden Ş. (2011). “Çocuklarda Akran Zorbalığı.” *Düşünen Adam: The Journal of Psychiatry and Neurological Sciences* 24(4): 352-353.
- Visconti, Kari Jeanne, Ladd, Gary W. ve Kochenderfer, Becky J. (2015). “The Role of Moral Disengagement in the Associations Between Children's Social Goals and Aggression.” *Merrill-Palmer Quarterly* 61(1): 101-123.
- Vitaglione, Guy D. ve Barnett, Mark A. (2003). “Assessing a New Dimension of Empathy: Empathic Anger as a Predictor of Helping and Punishing Desires.” *Motivation and Emotion* 27(4): 301-325.
- Warden, David ve Mackinnon, Suzanne (2003). “Prosocial Children, Bullies and Victims: An Investigation of Their Sociometric Status, Empathy and Social Problem-Solving Strategies.” *British Journal of Developmental Psychology* 21(3): 367-385.
- Wieviorka, Michel (2010). “Racism in Europe: Unity and Diversity”. *Selected Studies in International Migration and Immigrant Incorporation* 259-274.
- Wolke, Dieter, Woods, Sarah, Stanford, Katherine ve Schulz, Henrike (2001). “Bullying and Victimization of Primary School Children in England and Germany: Prevalence and School Factors.” *British Journal of Psychology* 92(4):673-696.
- Yıldız, Sebahattin, Boz, İlknur Taştan ve Yıldırım, Bahadır Fatih (2012). “Kişilik Tipi ile Olumlu Sosyal Davranış Arasındaki İlişki: Marmara Üniversitesi Öğrencileri Üzerinde Bir Araştırma.” *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 26(1): 215-233.
- Zeligs, Rose ve Hendrickson, Gordon (1933). “Racial Attitudes of 200 Sixth Grade Children.” *Sociology ve Social Research* 26-36.



EKLER

Ek 1: Ahlaki Uzaklaşma Ölçeği

	Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
1 Arkadaşların için dövüşmenin bir sakıncası yoktur.	0	1	2	3	4
2 İtip-kakmak ve tokatlamak bir çeşit şakalaşmadır.	0	1	2	3	4
3 Eşyaya zarar vermek, birine dayak atmaya kıyasla çok da kötü değildir.	0	1	2	3	4
4 Bir grup, etrafa zarar verdiğinde o grubun verdiği zararlar nedeniyle sadece grubun bir üyesi suçlanmamalıdır.	0	1	2	3	4
5 Kötü koşullarda yaşayan kişiler, sergiledikleri saldırgan davranışları nedeniyle suçlanamazlar.	0	1	2	3	4
6 Kimseye zarar vermediğinden, küçük yalanlar söylemenin bir sakıncası yoktur	0	1	2	3	4
7 Bazı kişiler kötü muamele görmeyi hak eder.	0	1	2	3	4
8 Kişiler kavga ediyorsa bunun sebebi toplumdur.	0	1	2	3	4
9 Ailenize hakaret eden birini dövmenin bir sakıncası yoktur.	0	1	2	3	4
10 Başkalarına zarar veren kişilere vurmamak, onlara ders vermektir.	0	1	2	3	4
11 Çok miktarda para çalmayla kıyaslandığında az miktarda para çalmak, o kadar da ciddi bir durum değildir.	0	1	2	3	4
12 Kuralları çiğnemeye teşvik eden bir kişi, etrafındakiler ona uyduğu için suçlanmamalıdır.	0	1	2	3	4
13 Terbiye almamış kişiler, kötü davranışlarından dolayı suçlanmamalıdır.	0	1	2	3	4
14 Dalga geçilen kişiler buna alınmamalıdır, çünkü bu onlara karşı ilgi göstermenin bir yoludur.	0	1	2	3	4
15 Başkalarının sırtından geçinen kimselere kötü muamele etmenin bir sakıncası yoktur.	0	1	2	3	4
16 Bir insanın eşyasının çalınmasının kabahati kendindedir.	0	1	2	3	4
17 Grubunuzun haysiyeti çiğnendiğinde dövüşmenin bir sakıncası yoktur.	0	1	2	3	4
18 Bir süreliğine bir eşyayı izinsiz almak, ödünç almaktır.	0	1	2	3	4
19 Birine hakaret etmek, ona vurmaktan daha iyidir.	0	1	2	3	4
20 Grup olarak zarar vermeye karar verilmişse, grup içinden birisini suçlamak adil değildir.	0	1	2	3	4
21 Küfreden biri suçlanamaz çünkü herkes küfrediyor.	0	1	2	3	4
22 Alay edilmek, bir kişiyi gerçekten incitmez.	0	1	2	3	4
23 Kötü biri, insan gibi davranılmayı hak etmez.	0	1	2	3	4
24 Başına kötü bir şey gelen kişiler, genelde bunu hak edecek şeyler yapmışlardır.	0	1	2	3	4
25 Arkadaşlarınızı beladan uzak tutmak için yalan söylemenin bir sakıncası yoktur.	0	1	2	3	4
26 Arada sırada hiddetlenmek kötü bir şey değildir.	0	1	2	3	4
27 Yasadışı işlerle kıyaslandığında, para ödmeden mağazadan bir şey almak çok ciddi bir şey değildir.	0	1	2	3	4
28 Bir grubun yol açtığı zararın sadece küçük bir kısmından sorumlu olan birisini suçlamak adil değildir.	0	1	2	3	4
29 Arkadaş baskısından dolayı kötü davranan biri, bundan dolayı suçlanamaz.	0	1	2	3	4
30 Gençler birbirlerine hakaret ettiklerinde incinmezler.	0	1	2	3	4
31 Hiçbir şekilde zarar görmeyeceğini düşünen kişilere sert davranmak gerekir.	0	1	2	3	4
32 Anne-babalar çocuklarına baskı yapıyorlarsa, çocuk kötü davrandığında kabahatli değildir.	0	1	2	3	4

Ek 2: Manipülasyon hikâyeleri**Koşul 1 (Deney Grubu 1): Suriyeli mağdur**

A. Suriye'den göç etmiş bir ailenin çocuğudur.

Bir grup öğrenci okul bahçesinde öğle yemeğini yemekte olan A.'nın yanına gelerek elindeki yemeği vermesini istemiştir. A. söyleneni yapmamıştır. Bunun üzerine öğrenciler A.'yı itip kakarak elindeki yemeği almış ve hakaret ederek diğer öğrenciler karşısında küçük düşürmüştür.

Koşul 2 (Deney Grubu 2): Kırşehirli mağdur

A. Kırşehirli bir ailenin çocuğudur.

Bir grup öğrenci okul bahçesinde öğle yemeğini yemekte olan A.'nın yanına gelerek elindeki yemeği vermesini istemiştir. A. söyleneni yapmamıştır. Bunun üzerine öğrenciler A.'yı itip kakarak elindeki yemeği almış ve hakaret ederek diğer öğrenciler karşısında küçük düşürmüştür.

Koşul 3 (Kontrol grubu): Mağdurun sosyal kimliği belirtilmemiş

Bir grup öğrenci okul bahçesinde öğle yemeğini yemekte olan A.'nın yanına gelerek elindeki yemeği vermesini istemiştir. A. söyleneni yapmamıştır. Bunun üzerine öğrenciler A.'yı itip kakarak elindeki yemeği almış ve hakaret ederek diğer öğrenciler karşısında küçük düşürmüştür.

Ek 3: Manipülasyon kontrol soruları

Yukarıda anlatılan olayı gözünüzde ne kadar canlandırabildiniz?

Hiç Orta Çok
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

A. nerelidir? (Lütfen yazınız) _____

A.'nın başına ne gelmiştir? (Lütfen aşağıya yazınız) _____



Ek 4: Adil Bulma Ölçeği

Sizce A. başına gelenleri hak edecek bir şey yapmış mıdır?

Kesinlikle yapmamıştır

Kesinlikle yapmıştır

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Bu olayda A.'nın başına gelen olayı ne kadar adil buluyorsunuz?

Hiç

Orta

Çok fazla

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Bu olayda A.'nın başına gelen olayı ne kadar hak etmiştir?

Hiç

Orta

Çok fazla

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Ek 5: Mağdurla Benzerlik Ölçeği

Bu olayda kendinizi A. ile ne derece benzer görmektesiniz?

Hiç Orta Çok fazla
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Bu olayda A. ile kendinizin ne derece ortak yanınız olduğunuzu düşünüyorsunuz?

Hiç Orta Çok fazla
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Ek 6: Mağdurla Empati Ölçeği

Bu olayda A.'nın duygularını ne derece hissetmektesiniz?

Hiç Orta Çok fazla
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Bu olayda A.'nın durumunu ne derece anladığınızı düşünüyorsunuz?

Hiç Orta Çok fazla
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Ek 7: Duygular Ölçeği

Böyle bir olaya tanık olsanız A.'nın başına gelenleri ne derece rahatsız edici bulursunuz?

Hiç bulmam Orta Çok fazla bulurum
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Bu olayda A.'nın durumuna ne derece üzüldünüz?

Hiç Orta Çok fazla
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Bu olay sizi ne kadar kızdırdı?

Hiç Orta Çok fazla
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Ek 8: Yardım Etme İsteği Ölçeği

Lütfen daha önce anlatılan olayı tekrar düşünerek böyle bir duruma tanık olsanız ne yapardınız aşağıdaki sorular çerçevesinde yanıtlayınız. Size en uygun gelen seçeneği işaretleyiniz.

		Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
1	Böyle bir olay ile karşılaştığımda yapabileceğim hiçbir şey					
2	Böyle bir durum gördüğümde zarar gören öğrenciye yardım					
3	Bu durum onların arasındaki bir sorun olduğundan					
4	A. kendini savunmalıdır.					
5	Hemen nöbetçi öğretmeni olaydan haberdar ederim.					
6	Onlara bu davranışlarının yanlış olduğunu söylerim.					
7	Sadece izlerim.					
8	A.yı rahat bırakmalarını söylerim.					
9	Tek başıma A.ya yardım edemem.					
10	Bazen böyle şeyler olabilir müdahale etmek doğru değildir.					

Ek 9: Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Tutum Ölçeği

Lütfen aşağıdaki ifadeleri dikkatle okuyunuz. Size en uygun gelen seçeneği işaretleyiniz

		Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
1	Suriye'den göç etmiş insanlar için üzülüyorum	0	1	2	3	4
2	Ülkesinden göç etmek zorunda kalan insanlara yardım etmek gerekir	0	1	2	3	4
3	Türkiye'de yaşayan Suriyeli çocuklara yardım etmek isterim	0	1	2	3	4
4	Başka bir ülkeye göç etmek zorunda kalsaydım, insanların bana iyi davranmasını isterdim. O nedenle biz de ülkemizde yaşayan Suriyelilere iyi davranmalıyız	0	1	2	3	4
5	Ailem Suriyeli çocuklara yardımcı olmam gerektiğini söyler	0	1	2	3	4
6	Ailem Suriyeli çocuklarla iyi geçinmem gerektiğini söyler	0	1	2	3	4
7	Öğretmenlerimiz Suriyeli arkadaşlarımızla iyi geçinmemizi söyler	0	1	2	3	4
8	Öğretmenlerimiz Suriyeli arkadaşlarımıza yardımcı olmamız gerektiğini söyler	0	1	2	3	4
9	Haberlerde sıklıkla Suriyelilerin yaşadığı zorlukları izlerim ve onlara yardım etmek isterim	0	1	2	3	4
10	Suriyeli göçmenler Türkiye'de istedikleri kadar kalabilmeli.	0	1	2	3	4
11	Suriyeli göçmenler bir an önce ülkelerine geri dönmeli.	0	1	2	3	4

Ek 10: Suriyeli Sığınmacılarla Temas Ölçeği

1) Sınıfınızda Suriyeli var mı?

() Hiç yok, () 1-2 kişi var, () 3-5 kişi var, () 5-10 kişi var, () 10'dan fazla

2) Sınıfınızdaki Suriyelilerle boş zamanlarınızı ne sıklıkla birlikte geçirirsiniz?

Hiç Ayda bir Haftada bir Haftada birden fazla Hergün

3) Suriyeli arkadaşınız var mı?

() Hiç yok, () 1-2 kişi var, () 3-5 kişi var, () 5-10 kişi var, () 10'dan fazla

4) Suriyeli arkadaşlarınızla boş zamanlarınızı ne sıklıkla birlikte geçirirsiniz?

Hiç Ayda bir Haftada bir Haftada birden fazla Her gün

5) Suriyeli akrabanız var mı?

() Hiç yok, () 1-2 kişi var, () 3-5 kişi var, () 5-10 kişi var, () 10'dan fazla

6) Suriyeli akrabalarınızla ne sıklıkla görüşürsünüz?

Hiç Ayda bir Haftada bir Haftada birden fazla Her gün

7) Suriyeli komşunuz var mı?

() Hiç yok, () 1-2 kişi var, () 3-5 kişi var, () 5-10 kişi var, () 10'dan fazla

8) Suriyeli komşunuzla boş zamanlarınızı ne sıklıkla birlikte geçirirsiniz?

Hiç Ayda bir Haftada bir Haftada birden fazla Her gün

9) Diğer sosyal ortamlarda (cafe, spor salonu vs.) görüştüğünüz Suriyeli var mı?

() Hiç yok, () 1-2 kişi var, () 3-5 kişi var, () 5-10 kişi var, () 10'dan fazla

10) Diğer sosyal ortamlarda Suriyelilerle ne sıklıkla birlikte vakit geçirirsiniz?

Hiç Ayda bir Haftada bir Haftada birden fazla Her gün

Ek 11: Demografik Bilgi Formu

Cinsiyetiniz? () Kız () Erkek

Yaşınız?

Yaşadığınız mahalle?

Annenizin eğitim durumu hangisi? () İlkokul () Ortaokul () Lise () Üniversite

Babanızın eğitim durumu hangisi? () İlkokul () Ortaokul () Lise () Üniversite

Ek 12: Ebeveyn Bilgilendirme Formu

Bu araştırma araştırmacı Psikolog Esengül KAYA tarafından Abant İzzet Baysal Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü Genel Psikoloji Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak Dr. Öğr. Üyesi Meral GEZİCİ YALÇIN danışmanlığında yürütölmektedir

İletişim Bilgileri: Tel: 0386 213 10 96-205, e-mail: esen38kaya@gmail.com

Bu araştırmada öğrenciye verilen konularla ilgili düşünceleri ile ölçekler arasındaki ilişkilerin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu konu ile ilgili aklınıza takılan sorular var ise, daha fazla bilgiye ihtiyaç duyuyorsanız lütfen bize sorun.

Araştırmaya katılmak **gönüllölük** esasına dayanmaktadır. Uygulamaya geçilmeden önce her öğrenciye, araştırma hakkında bilgi verilecek ve gönüllü olup olmadığı sorulacaktır. Katılımcı (öğrenci), uygulamanın istediği anında, diğer katılımcıları etkilemeden araştırmadan ayrılmak istediğini uygulayıcıya herhangi bir neden veya koşul belirtmeden ifade edebilir ve ayrılabilir.

Öğrenci bu araştırmaya katılmayı kabul ederse, kendi yaş grubuna uygun ve bilimsel olarak hazırlanmış kendisine verilen 32 soruluk bir anketi dolduracak, kısa bir olay okuyup bununla ilgili 18 maddelik bir anket daha dolduracaktır. Araştırma yaklaşık 30-40 dakika sürecek ve sonlandırılacaktır.

Bu araştırmaya katılmanın size hemen dönecek bir faydası bulunmamakla beraber, araştırmaya katılmakta, araştırma hakkında, sonrasında bilgi almanız mümkündür. Araştırma sonunda, araştırma sonucu ile ilgili bilgi talep etmeniz durumunda, elde edilen bilimsel bilgiler paylaşılabilir. Lütfen sorularınızı araştırma sonunda araştırmacıya hiç çekinmeden sorunuz. Öğrencinin uygulama esnasında sadece yaşı ve cinsiyetine dair bilgiler alınacak olup, ad-soyad veya benzeri herhangi bir kişisel bilgi alınmayacaktır. **Gizlilik** esastır. Araştırma sonuçları,

İstatistiksel Yöntemlerle analiz edilip, işlenecek ve bunun sonucunda elde edilen bilgiler rapor edilip, Tez Jürisine sunulacaktır. Kabul görmesi halinde literature kazandırılacaktır.

Araştırma ile ilgili daha fazla bilgi ve soru için:

Araştırma Sorumlusu: Psikolog Esengül KAYA. esen38kaya@gmail.com
Tel: 0386 213 10 96-141 Kırşehir Halk Sağlığı Müdürlüğü

Araştırma Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Meral GEZİCİ YALÇIN Abant İzzet Baysal Üniversitesi Fen –Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü Tel: 0374 254 10 10 Gölköy Kampüsü/ BOLU

Araştırmamıza ayırdığınız zaman ve göstermiş olduğunuz ilgiden dolayı teşekkür ederim.

Araştırmanın koşullarını anladığımı ve araştırmaya gönüllü olarak katılmayı taahhüt ederim.

İMZA:

TARİH: